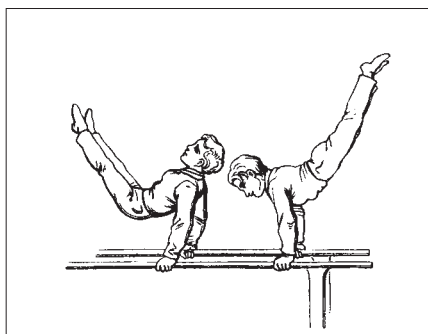

de Sportwereld

NUMMER 44

Voorjaar 2007

**NBvLO: Militaire Sportbond of Nationale Sportkoepel?
Geschiedenis van de wedstrijd baan in het schaatsen
Tennisliteratuur, Deel II
Recensies: Real Tennis, Handboek Sportgeschiedenis
en Geschiedenis Davis Cup**

Inhoud 44

Redactioneel	2
De NBvLO	3
De Wedstrijd baan	9
Nieuwsberichten en publicaties	12
Boekrecensies	15
Geschiedenis Tennisliteratuur	20

Redactioneel

Daniël Rewijk

Het is een onderzoek op zichzelf waard: de ontwikkeling in ons land van iets dat op een sportcultuur gaat lijken. Nog niet zo lang geleden verzuchtte Mart Smeets, als er weer eens een nationale sportheld door de zijdeur was afgegaan: 'tja, zo gaan wij in dit land dus met onze grote kampioenen om.' Smeets hoeft zijn aanklacht tegen onverschillige bondsbestuurders niet meer heel vaak uit te spreken. Jochem Uytdehaage kreeg tijdens het afgelopen WK allround in Thialf een droomafscheid en ook Inge de Bruyn zal bij het EK zwemmen in Eindhoven volgend jaar eer betoond worden. Wij vereren onze sporthelden met steeds meer zwier, ze hoeven niet meer in de eerste plaats "gewoon" te blijven. Tegelijk met de emancipatie van de sportkampioen heeft de journalistieke benadering van sport een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. Eerst was er *Hard Gras*, later kwamen *De Muur*, *Johan*, en *42*. Natuurlijk zijn niet alle artikelen in deze tijdschriften even onmisbaar, maar ze bieden in ieder geval ruimte aan bespiegeling, detailstudies en verhalen over randzaken. Nu is er dan *Tussenstand*, *journalistiek sportboek*, opnieuw een aanjager van de gelaagde sportbeleving. Met onderbouwde historische verhalen over de Elfstedentocht van 1947, het boksverbod in het interbellum en Gerrit Keizer, de eerste Nederlander die in de hoogste Engelse voetbalcompetitie speelde. De journalistieke benadering van de sportgeschiedenis heeft evenwel een beperking: ze beschrijft meer dan dat ze verklaart. Daarom is het belangrijk dat ook de academische studie van de sportgeschiedenis zich in Nederland aan de marge onttrekt. Bijvoorbeeld om te verklaren hoe in Nederland aan het eind van de twintigste eeuw een heuse sportcultuur opbloeide.

**SURF NAAR DE WEBSITE
VAN MAGAZINE
DE SPORTWERELD**

WWW.DESPORTWERELD.NL

Heeft u opmerkingen, ideeën, artikelen voor De Sportwereld of heeft u in het verleden een nummer niet ontvangen, dan kunt u mailen naar: redactie@desportwereld.nl

Niets uit De Sportwereld mag worden gereproduceerd, op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur. Mail voor aanvragen naar redactie@desportwereld.nl De hoofdredactie heeft het recht om ingezonden brieven naar eigen inzicht in te korten of niet te plaatsen.

Militaire sportbond of nationale sportkoepel?

De Nederlandsche Bond voor Lichamelijke Opvoeding, 1906-1912.

Daniël Rewijk

Op 13 november 1908 schreef C.A.W. Hirschmann, secretaris van de Nederlandsche Voetbal Bond (NVB) aan F.W.C.H. Baron van Tuyll van Serooskerken (Frits van Tuyllⁱ, Nederlands IOC-lid): 'Zou er geen mogelijkheid zijn het Nederlandsch Olympisch Comité om te zetten in een permanent lichaam, zich ten doel stellende de Nederlandsche sport zoowel binnens- als buitenslands te vertegenwoordigen.'ⁱⁱ Hij doelde hiermee op het *ad hoc* Olympisch Comité dat voorafgaand aan de Olympische Spelen van Athene (1906) en Londen (1908) bij elkaar kwam om de Nederlandse deelname te regelen. Van Tuyll stond echter op het punt zich te verbinden aan een nieuwe organisatie voor sport en lichamelijke opvoeding:ⁱⁱⁱ de Nederlandsche Bond voor Lichamelijke Opvoeding (NBvLO). Hiermee beoogde hij het doel te bereiken dat Hirschmann in zijn brief omschreef. De mislukking van deze NBvLO is een terugkerend element in ontstaansgeschiedenissen van het Nederlandsch Olympisch Comité (NOC). Hierbij wordt steeds verwezen naar spanningen tussen militairen en burgers en financieel wanbeheer. Ik wil in dit artikel aan de hand van archiefstukken van de NBvLO beschrijven hoe de organisatie als nationale sportkoepel faalde.

Sport voor militairen

De Eerste Wereldoorlog wordt in de Nederlandse sportgeschiedenis als een katalysator voor de verbreiding van sportbeoefening gezien. De socioloog Van Bottenburg schrijft bijvoorbeeld: 'Het vinden van een geschikt tijdverdrijf voor de gemobiliseerde soldaten was één van de grote problemen van de Nederlandse militaire autoriteiten. De oplossing hiervoor werd ondermeer gevonden in de bevordering van verschillende takken van sport.'^{iv} Van Bottenburg baseert zich op het proefschrift van C.G.M. Miermans, *Voetbal in Nederland, een onderzoek naar de maatschappelijke en sportieve aspecten* uit 1955. Miermans ziet in de mobilisatie een infectiehaard, waarin jonge mannen uit alle hoeken van het land werden besmet met het voetbalvirus. Zij verspreidden het virus verder in hun eigen gemeenschap, waar het voetbal tot dan onbekend was. Ik wil hier niet bestrijden dat de Eerste Wereldoorlog cruciaal was voor de popularisering van de sport in Nederland. De militaire bemoeienis met sport was evenwel ruim voor de Grote Oorlog ontstaan en werd meer ingege-

ven door zorg over de lichamelijke conditie van dienstplichtigen dan door ongerustheid over verveling bij soldaten.

In 1906 zochten enkele officieren (onder andere W.F.K. Bischoff van Heemskerck (voorzitter), A. Dudok van Heel en T.J.C.A. Boele) elkaar op voor de organisatie van militaire sportwedstrijden, die in september gehouden werden te Breda. Om die wedstrijden goed te laten verlopen, werd contact opgenomen met de nationale voetbal-, korfbal-, gymnastiek- en kaatsorganisaties. In oktober 1907 werden de wedstrijden opnieuw gehouden, met steun van het ministerie van Oorlog. De wedstrijden waren weliswaar een succes, maar ze droegen niet bij aan de algemene lichamelijke conditie van dienstplichtigen, rekruten en soldaten. Aan het eind van dat jaar werd daarom een poging gedaan het bereik van de organisatie te vergroten. De militairen dachten met het aantrekken van sportpionier Pim Mulier als secretaris de verreikende ambities te

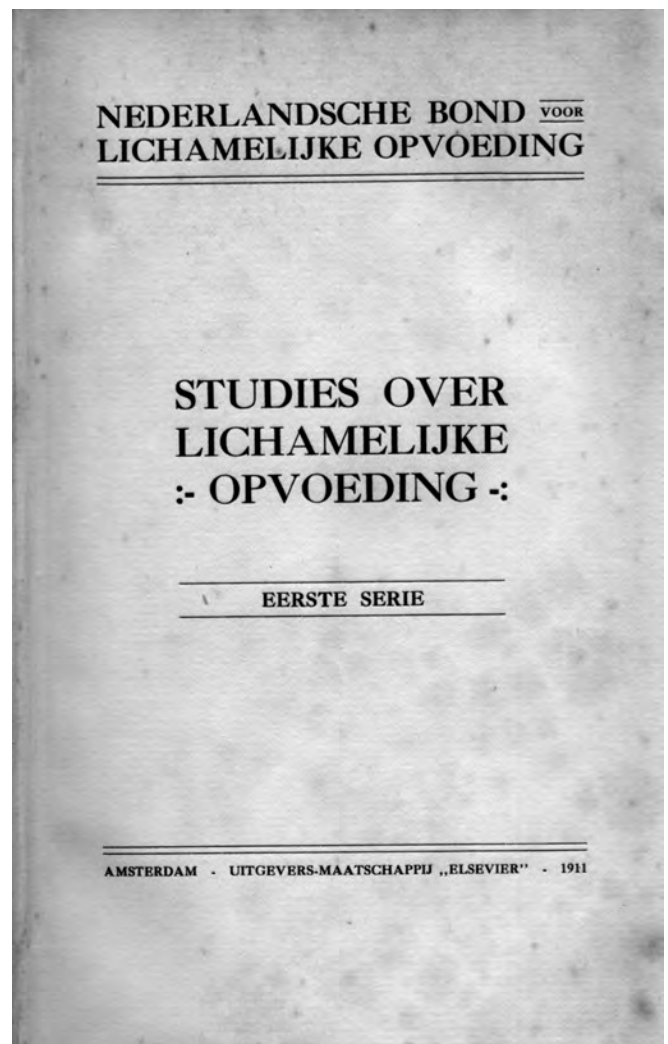
De afgetreden Bonds-voorzitter
W. F. K. BISCHOFF VAN HEEMSKERCK.

kunnen verwezenlijken. In de conceptstatuten van de Nederlandsche Militaire Bond voor Lichamelijke Opvoeding, die in februari 1908 werden opgesteld, staat in artikel 3: 'De bond stelt zich ten doel de lichamelijke opvoeding van het volk in al zijne lagen te helpen bevorderen.' In dezelfde statuten staat een toelichting op het ontstaan van de organisatie, onder de kop: *In de weermacht weerspiegelt zich het volk.* 'In de kazernes komt een groot aantal jonge Nederlanders bijeen, uit alle sociale klassen. Wie hen waarneemt moet concluderen: De lichamelijke ontwikkeling laat veel, zeer veel te wenschen over. (...) Het is treurig te moeten erkennen dat het grootste deel der miliciens, bij hunne opkomst onder de wapenen niet voldoet aan de eischen, die men met het oog op hunnen leeftijd, aan de lichaamsvaardigheid stellen mag. De oorzaak ligt in de geringe belangstelling, die het grootste deel van ons volk koestert voor oordeelkundig geleide lichaams-oefeningen.' Het leger kon een voortrekkersrol vervullen om in deze situatie verandering te brengen.^v

Behalve Mulier wilde het bestuur nog meer vertegenwoordigers van burgerlijke sportorganisaties binnenhalen. Toch wilden de militairen de macht niet helemaal uit handen geven, want in de definitieve statuten van de NBvLO uit april 1908 werd bepaald dat het hoofdbestuur van de organisatie moest bestaan uit twaalf leden 'waarvan de meerderheid moet zijn officieren of oud-officieren.'^{vi} Deze bepaling werd een jaar later (februari 1909) tot dode letter gemaakt, toen het hoofdbestuur werd uitgebreid tot 40 leden, die afkomstig waren uit allerlei organisaties voor sport en lichamelijke opvoeding. Onder hen de voorman van het gymnastiekverbond J. Heijnen, NVB-voorzitter Jasper Warner, gymnastiekleraar en deskundige S. van Aken en sportjournalist Jan Feith. Ook de latere voorzitter Frits van Tuyll trad op dat moment tot de organisatie toe. De rol van Mulier was bij deze bestuursuitbreiding eigenlijk al uitgespeeld. Hij "degradeerde" van secretaris tot tweede onder-voorzitter, volgens eigen zeggen omdat hij dacht zonder de belasting van zijn functie nuttiger voor de organisatie te kunnen zijn. Bij een bestuursvergadering vielen echter harde woorden over zijn functioneren. Voorzitter Bischoff van Heemskerck, secretaris Boeree én hoofdbestuurslid J. Heijnen klaagden 'dat de heer Mulier altijd bedankte als hij meende

De grote aspiraties van de NBvLO komen in dit boek tot uitdrukking. Het behandelt de beginselen van verschillende vormen van sport en lichaams-oefening, bevat 'Boekbeoordelingen' en geeft een overzicht van alle sportverenigingen en 'Bonden en Vereenigingen, die op het gebied van de Lichamelijke Opvoeding werken.'

dat de zaken slecht gingen, om dan als de moeilijkheden overwonnen waren weer op zijn besluit terug te komen.' Mulier zou de NBvLO hebben omschreven als een club van "presenteer geweer".^{vii} Het past in het patroon van Muliers carrière: enthousiast bij het begin, maar als bestuurlijk handwerk gevraagd werd en compromissen gesloten moesten worden, haakte hij af. Het lijkt er wel op dat Mulier als eerste burger binnen de (toen nog) Militaire Bond voor Lichamelijke Opvoeding, het aantrekken van bestuurders uit burgerlijke sportorganisaties geïnitieerd heeft. Hij had er het netwerk voor, meer dan de officieren in het bestuur. Mulier werd direct na zijn afscheid tot erelid benoemd, samen met de ministers van Oorlog H.P. Staal, W.F. Ridder van Rappard en F.H.A. Sabron.^{viii} Hij bedankte daarna voor een plaats in het hoofdbestuur en verdween daarmee eigenlijk uit de bond. De afgevaardigde van de afdeling Haarlem Lieftinck van de NBvLO wilde niet zonder meer akkoord gaan met het erelidmaatschap van Mulier. Hij zag liever dat Mulier 'als actief lid van den Bond zijne krachten kan blijven

inspannen voor de lichamelijke opvoeding van ons Volk.^{ix} Voorzitter Bischoff van Heemskerck antwoordde dat het bestuur uittentreuren heeft geprobeerd Mulier over te halen, maar dat die reeds voor de vierde keer voor een functie in de bond bedankt had en nu voet bij stuk hield. Dezelfde Lieftinck voerde harde oppositie tegen het beleid van het bestuur. Volgens hem was dat te veel gericht op de organisatie van wedstrijden voor het leger. Met het propagandawerk zou de bond de eigenlijke sportbonden in het vaarwater zitten en er werd te weinig gedaan op het gebied van onderwijs en jonge jeugd. Secretaris Boeree en voorzitter Bischoff van Heemskerck wilden van de kritiek niets weten en wimpelden moeilijke vragen (bijvoorbeeld over een subsidie van fl. 500,- voor roeiwedstrijden op de Oude IJssel bij Doetinchem) af met de opmerking dat 'dergelijke Huishoudelijke aangelegenheden, niet in eene openbare vergadering' behandeld kunnen worden. Het was één van de eerste strubbelingen in de bond en het hele jaar zou in de NBvLO een crisissfeer blijven hangen.

Een nieuwe richting

Enkele maanden later, begin 1911, werden de machtsposities in de NBvLO bekleed door de sportbestuurders: Frits van Tuyll werd voorzitter en Jasper Warner penningmeester. Zowel inhoudelijk als in de stijl van besturen is direct een omslag te zien. In de nieuwe bestuursstijl was meer ruimte voor debat, meningsverschillen en dialoog. Zo werd een conflict met het Nederlandsch Gymnastiekverbond (NGV) uitgepraat, tegen de wens van het oude bestuur in, dat meende in haar recht te staan en niet wilde praten. De lossere stijl van Van Tuyll was ook te zien in een discussie over de wenselijkheid van de pas opgekomen padvindersbeweging. Van Tuyll meende 'dat, wanneer deze beweging in goede banen wordt geleid, eene groots moreele waarde aan deze organisatie moet worden toegekend. (...) Bij de padvinderij worden de jongens van jongsaf behendigheid in verschillende lichaamsoefeningen geleerd, zoodat hen dat later zeer te pas zal kunnen komen.' Jan Feith zag in de padvinders juist 'een gevaar voor de sport.' Door de padvinderij werd volgens hem de kans kleiner dat er in Nederland 'goede sportslui kunnen groeien.' Feith bedankt Van Tuyll evenwel 'dat deze het debat de vrije loop liet.'^x

Inhoudelijk behelsde de koerswijziging van het bestuur onder Van Tuyll vooral minder aandacht voor militairen en meer voor de (schoolgaande) jeugd. Het bestuur stelde een commissie in om 'het geheele vraagstuk der "lichamelijke opvoeding" in studie te nemen.'^{xi} Vooral de situatie in het onderwijs moest worden onderzocht.

Men wilde weten hoeveel tijd op scholen werd besteed aan lichamelijke opvoeding en adviseren hoeveel dit zou moeten zijn. Sommige leden van de NBvLO hadden moeite met deze actieve houding, die direct aansloot bij de bevindingen van de commissie Pedagogiek bij het Olympisch congres van 1905 in Brussel, voorgezeten door Van Tuyll. Deze commissie kwam in het eindrapport van het congres tot de volgende aanbeveling: 'At least half an hour of physical exercise should be done daily in all classes; children under the age of 12 should be instructed in gymnastics daily for 45 to 60 minutes.'^{xii} Typerend voor de richting die Van Tuyll aan de NBvLO gaf, is ook de 'bespreking van het stelsel der Gymnastique Utilitaire van baron de Coubertin.'^{xiii} Veel oudgedienden van de bond hadden grote problemen met de verminderde aandacht voor de sportbeoefening onder militairen. Militaire sportwedstrijden werden afgeschaft, omdat ze te veel geld kostten. De aandacht ging uit naar kinderen tot achttien jaar. Voor degenen die ooit waren begonnen met de grote militaire sportfestijnen in Breda was dat een bittere pil.

Een stok om mee te slaan

De oudgedienden in de NBvLO vonden in het ontslag van het *chef de bureau* van de bond, Mej. Van de Wal, de aanleiding om de aanval op het nieuwe bestuur te openen. In de hoofdbestuursvergadering van 18 november 1911 kreeg het dagelijks bestuur het verwijt te spelen met 'particuliere belangen.' Aanvoerder van de oppositie was de eerste penningmeester van de NBvLO, T.J.C.A. Boele, die verzekerde 'dat hij in geenerlei betrekking staat tot Mej. van de Wal, noch als familielid, noch als vriend.' In een motie droeg hij het dagelijks bestuur op Van de Wal terug in dienst te nemen. Jasper Warner bracht hier tegenin dat zij ongeschikt was voor haar functie, met name voor de leidinggevende taken. Hij 'betreurt het dat haar ontslag in een zoo zacht gesteld schrijven werd medegedeeld; men had beter gedaan haar te melden dat ze ontslagen was, zonder meer.' Bij stemming over de motie staakten de stemmen: 5 voor, 5 tegen en 5 blanco (het bestuur). De stem van de voorzitter kon de doorslag geven, maar Van Tuyll houdt vast aan zijn blanco stem 'waar het hier een motie tegen het Dag. Bestuur geldt.'^{xiv} De motie werd verdaagd naar een nieuwe vergadering op 9 december 1911. Hier waren de opposanten afwezig en werd de motie verworpen. Toch trad het dagelijks bestuur af. Van Tuyll: 'de gevoerde oppositie dwingt er ons toe heen te gaan, juist omdat de oppositie komt van die heeren, die zich zeer met den Bond bemoeien; het is voor spreker niet mogelijk nog met die heeren in aanra-

king te komen. De toon waarop de Heer Boele zich tot spreker in de vorige vergadering heeft gewend en de steun welke de heeren Dudok van Heel en H.R. Boeree hem verleenden, maken dit ten eenen male onmogelijk.' Kolonel Piepers schreef Van Tuyll een brief 'dat hij gaarne met hem den strijd zou aanbinden tegen de oppositie. [Van Tuyll] is dankbaar voor die toezegging en was hij een 30-tal jaren jonger, ongetwijfeld zou hij dezen strijd aanvaarden overtuigd, dat die met den steun van den hier aanwezigen ter overwinning zou leiden.' De oppositie was het volgens Van Tuyll, toen zestig jaar oud, niet eens met de richting waarin hij en zijn collega's van het dagelijks bestuur de bond leidden. 'Wanneer het den kwestie met Mej. van de Wal niet was geweest, dan had men iets anders aange-

Zweedsche Gymnastiek door Belgische militairen. — Sportwedstrijden te 's-Gravenhage, Juli 1910.

voerd.' Van de "oppositieleden" krijgt met name H.R. Boeree er van langs. Jasper Warner is diens 'intriges' meer dan zat: 'Hij heeft den Bond achtergelaten in een volkomen desolaten toestand en toen de boel in het honderd dreigde te loopen is hij er uitgetrokken, den Bond met een schuld achterlatende van +/- f. 25000,-, zegge bijna een kwart ton. Spreker meent dat een 1^e luitenant der artillerie zonder middelen, zulks nooit kan verantwoorden.' Warner is er van overtuigd 'dat de heer Boeree den NBLO ten grave zal doen dalen.' Van Tuyll was dankbaar voor alle steunbetuigingen, maar hij bleef bij het standpunt dat hij te oud was om de strijd te voeren. 'Door zijne hardhoorigheid is het vergaderen hem al bijzonder vermoeiend.'^{xv}

In de nasleep van de breuk in de bond, op de algemene

ledenvergadering van 20 januari 1912, keert Van Tuylls doofheid terug in de discussie. Eén van de opposanten, Van Hoytema, zegt dat hij bij al zijn bemiddelingspogingen stuitte op hardnekkige onwil bij van Tuyll. Secretaris Viehoff, die op de vorige vergadering eenzaam de verdediging van de "opposanten" had gevoerd, beklagde zich 'dat de heer Van Tuyll door zijne doofheid zaken verkeerd verstaat of begrijpt.' Hierop ging Boele door, omdat hij zich onrecht voelde aangedaan door de verwijten over de 'onaangename toon' die hij tegen Van Tuyll zou hebben aangeslagen. 'Hij heeft wel op luide toon gesproken, juist omdat dit de heer Van Tuyll aangenaam was. (...) Maar spreker heeft geen enkel onvertogen woord tegen de heer Van Tuyll ooit gezegd. Hij heeft moeten schreeuwen ter

wille van den voorzitter, om verstaan te worden; het grieft spreker, dat zelfs den buitenwereld praat over zijn "schandelijken toon tegen mijnheer Van Tuyll." De zaak was in de publiciteit gekomen doordat Warner het *Algemeen Handelsblad* had ingelicht. Hij hield zich het recht voor 'steeds de brede banen der openbaarheid te bewandelen.' In de kranten werd volgen Viehoff gesproken van 'eene oppositie van officieren contra burgers. Het oude dagelijks bestuur, de oprichters van den bond werden als gevaarlijke personen gesignaleerd.' Bij deze vergadering werd Van Tuyll nog eens tot voorzitter verkozen, met 15 stemmen tegen 11 voor Jhr. Mr. G.C. von Weiler. Maar Van Tuyll liet zich niet vermurwen en verliet de NBvLO. Hij was de uitzending

van een Nederlandse ploeg naar de Olympische Spelen van dat jaar in Stockholm al weer aan het voorbereiden en wilde waarschijnlijk geen tijd meer verdoen aan de mislukte sportkoepel.

Warner was nog verplicht verantwoording af te leggen over het financieel beheer van de bond. De NBvLO had onder zijn beheer een schuld opgebouwd van bijna fl. 40.000,- en de oude garde wilde rekenschap daarover. De verwijten aan Warners adres waren behalve de opgelopen schuld, dat er geen begroting was over het jaar 1911, dat er geen bestedingsoverzicht was voor de subsidie van fl. 20.000,- van het ministerie van Binnenlandse Zaken en dat de post "eigen uitgaven" te hoog was, net als de salarissen. De bond was financieel flink ondersteund door de overheid, maar had door de

matige boekhouding inmiddels een slechte reputatie bij bestuurders en politici. Warner verweerde zich door te stellen dat hij geen penningmeester, maar administrateur was. Hij wilde geen verantwoordelijkheid dragen voor uitgaven die tegen zijn wil of buiten zijn weten om zijn gedaan. Hij werd gesteund door C. Ridder van Rappard (aangetrokken 'als man van rechts, nodig tegenover het vrijzinnig democratisch karakter, dat de Bond heette te hebben') die als lid van het bestuur van 1911 getuigt dat het wel wilde bezuinigen, maar steeds stuitte op oude beloftes en schulden van het oude bestuur.^{xvi} Ook volgens J. Moorman (NVB) waren de financiële problemen al in 1910 ontstaan, maar waren ze door het oude bestuur steeds toegedekt. Nu pas kwamen ze door bemoeienis van Binnenlandse Zaken aan het licht. Volgens de statuten was de penningmeester niet persoonlijk verantwoordelijk, maar het hele hoofdbestuur. Hoe de tekorten uiteindelijk zijn opgelost heb ik niet onderzocht.

Baas in eigen bond

De oprichters van de bond hadden de controle over hun geesteskind in ieder geval terug. Er werd niet direct afstand gedaan van de aspiraties waarmee het lichaam in 1908 was geschapen. In het voorwoord van het jaarverslag 1912 schreef Luitenant-generaal W. de Meester: 'De NBvLO is in beginsel geen sportvereniging (...) Zijn doel is bevordering van lichamelijke ontwikkeling in alle lagen van het Nederlandse volk.' Volgens De Meester moesten alle verenigingen die de vorming van het volk voor ogen hadden, de krachten bundelen. 'De Padvindersvereniging ontwikkelde de jeugd; zij kweekte orde en tucht, liefde voor het Vaderland, eerbied voor het Gezag en onderlinge hulpvaardigheid aan.' De volksweerbaarheid moest jongens voorbereiden op de dienstplicht, om in het leger zo effectief mogelijk 'hen geschikt te maken voor de vervulling van hun heiligsten plicht, de verdediging – zoo onverhoopt noodig – van de geboortegrond.'^{xvii} In de NBvLO kwamen al deze belangen volgens De Meester samen, hij roept dan ook eenieder op 'kleinzieligheden' terzijde te schuiven. W.J. van Hoytema (lid van het oprichtingsbestuur van de bond) schreef in hetzelfde jaarverslag een beschouwing over "Opvoeding in het leger door sport". Volgens hem draagt sport bij aan een nieuwe vorm van tucht die hij stelt tegenover de ouderwetse krijgstucht van huurlingen. Een 'tucht die wonen moet onder kinderen van één Volk, wier heilige plicht het is te verhoeden, dat schennende handen zich uitstrekken naar onze geboortegrond en ons eigendom.'^{xviii} Dat is een nutbepaling die ver af staat van die van Van Tuyll, die lichamelijke opvoeding

noodzakelijk achtte om de jeugd klaar te maken voor de nieuwe eeuw, 'de eeuw van snelle veranderingen, van plaats, van werkkring, van gewoonten en voornemens.'^{xix} Uiteindelijk is de NBvLO vooral bekend geworden als organisator van vierdaagse wandelmarsen, waarvan de Nijmeegse de bekendste werd.

Frits van Tuyll riep na afloop van de Olympische Spelen in Stockholm op 11 september 1912 in hotel Krasnapolsky de complete Nederlandse sportwereld bij elkaar 'om te komen tot een leidend Nederlandsch lichaam op het gebied van lichamelijke opvoeding en sport.'^{xx} Het NOC werd in het leven geroepen, met als doel: 'de lichamelijke ontwikkeling hier te lande te bevorderen, verband te leggen tusschen de verschillende sportbonden en daarbij tevens de uitzending naar de Olympische Spelen te verzorgen.'^{xxi} Tussen 1917 en 1922 was Van Tuyll ook voorzitter van het Algemeen College van Advies voor de Lichamelijke Opvoeding, dat de rijksoverheid raad moest geven. Op 12 april 1919 verleende dit college 'onder protest' een subsidie aan de NBvLO. Men wees op de inefficiëntie van deze bond en stelde dat de activiteit waarvoor subsidie wordt verleend (cursussen voor lichamelijke opvoeding van kinderen), eigenlijk door de Onderwijsinspectie gedaan moet worden. Alleen omdat de cursussen al begonnen waren, ging de subsidie door.^{xxii}

Besluit

'Maar al kregen de nieuwe mensen vooraanstaande posities in het bestuur, de militairen bleven in de meerderheid en de administratie bleef ondergebracht bij het ministerie van Oorlog. Daardoor bleek per saldo de invloed van de burgers klein te zijn. Dat was de voornaamste reden waarom het mis ging. De bonden, die zich al die jaren het vuur uit de sloffen hadden gelopen, kregen te maken met militairen die, gewend aan een autoritaire bevelsstructuur, vertelden hoe zij de zaken moesten regelen. Dat zette kwaad bloed bij de meeste sportbonden. Zij protesteerden tijdens vergaderingen, maar omdat zij in de minderheid waren, dolven zij het onderspit bij de besluitvorming.'^{xxiii} Zo beschrijft Gijs Zandbergen de mislukking van de NBvLO als sportkoepel, in *Pim Mulier, ijdel maar weergaloos*. De beknoptheid van deze biografie belet Zandbergen dieper in te gaan op de gecompliceerde verhoudingen binnen de NBvLO. Het twistvuur werd aangejaagd door twee soorten brandstof. Ten eerste was er de persoonlijke strijd tussen de oprichters van de bond en de nieuwlichters, die de NBvLO "kaapten" en aan de greep van de initiatiefnemers poogden te onttrekken. Grotendeels stonden "burgers" hierbij tegenover "militairen", maar er waren militairen (Kolonel Piepers) die de burgers

steunden en andersom. Dat de strijd zo op de persoon werd gevoerd, verklaart de felheid, maar het wil niet zeggen dat het eigenlijk om “kleinzieligheden” ging. Ten tweede was er de inhoudelijke tegenstelling tussen de twee partijen, die het twistvuur evenzeer ook brandend. De oprichters van de bond waren sterk gericht op de sportbeoefening *in* het leger en waren gehecht aan de grootse (maar dure) sportfestijnen voor militairen. De sportbestuurders vonden die uitgaven onverantwoord en wilden de (aanzienlijke) overheidssubsidies benutten voor de algemene sportbeoefening en lichamelijke opvoeding van de jeugd. Ik geloof niet dat zoals Zandbergen schrijft, de “burgers” het onderspit dolven in de besluitvorming. Zelfs toen hij al was teruggetreden en de oude garde het heft terug in handen had, werd Van Tuyll nog verkozen tot voorzitter. Het lijkt er meer op dat Van Tuyll en zijn medestanders geen zin hadden in een voortsluimerende strijd en het eenvoudiger vonden een eigen organisatie te creëren. Ik hoop met dit artikel ook het bestaande beeld te hebben bijgesteld dat pas tijdens de Eerste Wereldoorlog interesse ontstond in het leger voor sport en dat die belangstelling voortkwam uit angst voor verveling bij de soldaten. In 1905 constateerde Koningin Wilhelmina: ‘Het Nederlandse leger is op dit moment niet bij machte te voldoen aan de eisen die mogelijk worden gesteld.’^{xxiv} Van de dienstplichtigen werd soms bijna de helft afgekeurd wegens fysieke tekortkomingen. Het NOC schreef in 1915: “Dat onze lichamelijke opvoeding werkelijk verbetering behoeft, moge o.m. bewezen worden uit de bedroevende cijfers van afgekeurden voor den militairen dienst. Van de lichte 1913 en 1914 werden toch van de gekeurden respectievelijk 40.6 pct. en 43.3 pct. ongeschikt voor den dienst verklaard.’^{xxv} De neutrale status van Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog betekende niet dat de krijgsmacht verwaarloosd kon worden. Integendeel, voor handhaving van de neutraliteit was het noodzakelijk dat een inval van Nederland onaantrekkelijk was voor Duitsland en Engeland. Het Nederlandse leger moest voldoende afschrikwekkend zijn.^{xxvi} Al in 1906 waren er officieren die in sport een middel zagen om het Nederlandse leger te versterken en zij werden daarbij financieel, materieel en met personeel gesteund door het Ministerie van Oorlog. Zorg voor de landsverdediging was dus al ruim voor de Eerste Wereldoorlog een belangrijke stimulans voor de verspreiding van sport

- i F.W.C.H. Baron van Tuyll van Serooskerken (1851-1924) refereerde zijn leven lang aan zichzelf als Frits van Tuyll.
 ii Nederlandsch Olympisch Comité – Federatie voor Lichaamsvaardigheid, *Gedenkboek bij het 25-jarig bestaan, 1912-*

1937 (Den Haag 1937), p. 84.

- iii De termen ‘sport’ en ‘lichamelijke opvoeding’ kunnen gemakkelijk verward worden. In dit artikel gebruik ik meestal de term sport, ter wille van de leesbaarheid en omdat ik het in het kader van dit artikel te ver vond gaan om de begrippen te verantwoorden. Sport was echter slechts een onderdeel van de NBvLO. De bond richtte zich op de lichamelijke opvoeding van het volk, door sportbeoefening óf door bijvoorbeeld bewegingsonderwijs op scholen.
 iv Maarten van Bottenburg, ‘Verbreiding en onderscheiding, Enige hoofdlijnen in de sociale geschiedenis van de sport in Nederland’ in: Wilfred van Buuren en Peter Jan Mol (red.), *In het spoor van de sport, hoofdlijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis* (Haarlem 2000), p. 235.
 v Regionaal Archief Nijmegen, Archief Koninklijke Nederlandse Bond voor Lichamelijke Opvoeding (KNBvLO), inv. nr. 196, Concept statuten en huishoudelijk reglement, Nederlandsche Militaire Bond voor Lichamelijke Opvoeding, februari 1908.
 vi KNBvLO, inv. nr. 196, statuten voor de NBvLO, opgericht op 3 april 1908.
 vii KNBvLO, inv. nr. 2, notulen bestuursvergadering 19 februari 1910.
 viii KNBvLO, inv. nr. 2, notulen bestuursvergadering 20 februari 1910.
 ix KNBvLO, inv. nr. 2, notulen algemene ledenvergadering 12 maart 1910.
 x KNBvLO, inv. nr. 2, notulen algemene ledenvergadering 27 mei 1911.
 xi KNBvLO, inv. nr. 18, notulen hoofdbestuursvergadering 15 april 1911.
 xii Norbert Müller, *One hundred years of Olympic congresses, 1894-1994, history, objectives, achievements* (IOC, Lausanne 1994), p. 63.
 xiii KNBvLO, inv. nr. 18, notulen hoofdbestuursvergadering 18 november 1911.
 xiv Ibidem.
 xv KNBvLO, inv. nr. 18, notulen hoofdbestuursvergadering 9 december 1911.
 xvi KNBvLO, inv. nr. 2, notulen algemene ledenvergadering 14 september 1912.
 xvii KNBvLO, inv. nr. 187, Jaarverslag 1912.
 xviii Ibidem.
 xix NOC, *Gedenkboek*, p. 197.
 xx NOC, *Gedenkboek*, p. 87.
 xxi NOC, *Gedenkboek*, p. 26.
 xxii Nationaal Archief, Den Haag, Archief van het Nederlands Olympisch Comité, 1912-1993. Toeg. nr. 2.19.124, inv. nr. 324, notulen Algemeen College van Advies voor de Lichamelijke Opvoeding 12 april 1919.
 xxiii Gijs Zandbergen, *Pim Mulier, ijdel maar weergaloos* (Thomas Rap, Amsterdam 1996), p. 124.
 xxiv Hubert P. van Tuyll van Serooskerken, *The Netherlands and World War I, espionage, diplomacy and survival* (Leiden 2001), p. 5.
 xxv NA, NOC, inv. nr. 177, jaarverslag NOC 1913-1915.
 xxvi Dit wordt betoogd door Maartje M. Abbenhuis in: *The art of staying neutral, the Netherlands in the First World War, 1914-1918*

Schaatsen: de geschiedenis van de wedstrijd baan

Max Dohle

Wedstrijdschaatsers rijden op ovale 400-meterbanen met twee ruime bochten. Die standaard bestaat relatief pas kort in de schaatsgeschiedenis. Het wedstrijd-schaatsen begon op rechte banen, mogelijk al in de late middeleeuwen. Tussen dat begin en het ovaal voltrekt zich de geschiedenis van de wedstrijd baan. Daarin wisselen de banen wereldwijd nogal eens van vorm

De eerste schaatswedstrijd, voor zover mij bekend, is de 'reedloop' tussen Pier Gezwind en Frederik Schrap. Het is fictie, maar gebaseerd op de werkelijkheid. In *De Winter in drie Zangen* beschrijft de achttiende-eeuwse dichter Van Boelens deze wedstrijd. Het gedicht is een volksklucht vol bijzondere details over de winterse tradities. Het gedicht is voor het eerst gepubliceerd in 1745 en als we naar de winters in die periode kijken, is de lange winter van 1740 de winter geweest waarin de taferelen plaatsvonden. Deze winter kende maar liefst 13 weken strenge vorst. Gedurende deze dertien weken kon je elke dag van de week de Elfstedentocht rijden. We kunnen rustig aannemen dat rechte banen al veel eerder in gebruik waren in de schaatsenrijderij. Midas Dekkers slaat de plank natuurlijk mis als hij in zijn nieuwste boek *Lichamelijke Oefening* stelt dat er tussen de klassieke oudheid en de negentiende eeuw geen sport en geen wedstrijd sport was. Er is al zeker vanaf 1250 geschaatst. In de Gouden Eeuw werd, getuige vele schilderijen, gegolft op het ijs. En dus ook in de eerste helft van de achttiende eeuw bestond het wedstrijd-schaatsen al, waarbij om eer én prijs gereden werd.

Pier Gezwind uit het achttiende-eeuwse gedicht staat model voor de stoere Friese wedstrijdrijders. Pier staat zijn mannetje en daagt waar hij komt iedereen uit om tegen hem te rijden. Hij heeft een schaats aan een balk in de ijsherberg opgehangen en wie de schaats eraf haalt, zal om een half vat bier tegen de kampioen der kampioenen rijden. Frederik Schrap neemt de uitdaging aarzelend aan, enkel en alleen omdat hij en zijn dorpsgenoten de snoever Pier meer dan zat zijn. Frederik is natuurlijk geen partij voor Pier, maar hij wint toch de wedstrijd, omdat de Nijd zand op de baan van Pier heeft gestrooid. De Nijd heeft blijkbaar ook een appeltje te schillen met Pier! Zolang de wedstrijd sport bestaat, bestaat kennelijk ook de firma list en bedrog! Pier tuimelt als een geslachte os op het ijs en Frederik kan zijn baan rustig uitrijden.

Zij slaan de lucht vast met hun armen uit het steed. Gelijk als zwanen die het nachtijs stukken klotsen, en flatteren met poot en vleugels langs de schotsen. En nu schijnt Pier me voor, nu Frederik maar, zie daar wie komt daaraan? 'T is *de Nijd*. Die lang gebeten waar op Pier zijn gloriekansen, die met zijn maag're kluiven de baan met zand voor hem onzichtbaar ga bestuiven.

De korte baan

Deze geschiedenis en de bijbehorende illustratie vertellen ons niet alleen veel over de gebruiken, maar ook over de wedstrijd baan. De baan waarover Pier en Frederik rijden bestaat uit twee rechte banen met een eindpaal. Dat het twee banen zijn weten we uit het detail van de Nijd die kennelijk in één van de banen zand kon strooien, zonder dat de ander er last van had. Het rijden in gescheiden banen is overigens veel minder vanzelfsprekend dan we nu geneigd zijn te denken. Buiten onze landsgrenzen reden en rijden de Britten en de Amerikanen (nog steeds) met alle rijders in dezelfde baan. Dat zogenoemde *packstyle racen* is in de VS nog steeds populair onder schaatsers, hoewel het geen officieel erkende wedstrijd vorm meer is. De ISU heeft één keer een uitzondering gemaakt, tijdens de Olympische Spelen van 1932 startten alle rijders met acht man tegelijk in dezelfde baan, zij het onder luid protest van de Europeanen. De Europeanen kenden het systeem niet en de strategie al helemaal niet. Al tijdens de eerste ritten bleek dat het, om welke afstand het ook ging, steeds aankwam op een eindsprint. De Amerikanen wonnen uiteraard alle gouden medailles in 1932. De Amerikanen waren trouwens ook gewend om op *skatingrinks* te rijden, ovale banen van maximaal zo'n 300 meter lengte. Beide rijders ook weer in dezelfde baan. Het was een grote wedstrijd sport waar veel geld in omging. De befaamde Noorse schaatser Oscar Mathisen heeft ook twee jaar in deze competitie gereden.

Het rijden in twee gescheiden banen was typisch Hollands. Elke rijder zijn eigen baan, die even lang was als de baan van zijn tegenstander. Schaatsen in één baan komt ons moderne mensen onlogisch voor, maar er was wel degelijk een goede reden: eerlijkheid, gelijke kansen. Op natuurijs is immers elke scheur of oneffenheid in het nadeel van de rijder die zo'n oneffenheid

in zijn baan tegenkwam. Dan ligt één baan voor alle rijders voor de hand. Rechte banen, zo begon het schaatsen in Nederland. Voor de wind is iedereen een hardrijder zeggen de Friezen. Daarom reden de schaatsers een keer van de kerk af en een keer naar de kerk toe. En bij een gelijke stand reden de rijders een kamprit naar de kerk toe. Soms was er een paal of ton als keerpunt om in één rit zowel voor als tegen de wind in te rijden. Overstappen was er daar dus niet bij: het was afremmen, keren om de paal en weer vaart maken.

Hoe lang was de kortebaam? Kort, ongeveer 150 meter. Elk dorp had zijn eigen regels en baanlengtes. De lengte werd vooral gedictieerd door de beschikbaarheid van ijs. Als je maar over 140 meter kon beschikken bepaalde dat de lengte van de baan. De standaard is pas aan het eind van de negentiende eeuw gezet toen bonden erop uit waren om nationale regels vast te stellen. Hoofddoel van sportbonden was immers eenheid te brengen in de chaos van lokale regels. De officiële standaard voor de korte baan werd uiteindelijk 160 meter voor de heren en 140 voor de dames.

Britten in de bocht

Nederlanders exporteerden het schaatsen naar het *Fendistrict* ten oosten van Londen. De inwoners van de

Fens waren dol op schaatsen (*fenskating*) en in het district ontstond een geheel eigen schaatscultuur en dus ook een eigen wedstrijdcultuur. De Britten reden Engelse afstanden: de mijl. Om de sprinters niet te bevoordelen werd er vaak over anderhalve mijl gereden. Liefst recht-uit, zonder bochten, de rijders in dezelfde baan. Omdat zoveel ijs vrijwel nooit beschikbaar was, bedacht de Britse schaatsbond in 1881 een standaardbaan van een mijl met drie bochten. Voor ons moderne mensen lijkt dat een merkwaardige keuze, omdat een driehoek altijd scherpe bochten heeft. Maar ook Britten stapten net als de Hollanders en de Friezen niet over in de bocht. Ze kenden alleen de techniek van remmen en keren. In deze driehoek reden de Fenskaters in dezelfde baan, behalve in de

bocht. Daar golden aparte voorrangsregels als de rijders er tegelijkertijd aankwamen, kreeg de man aan de binnenkant (links) voorrang.

Die scherpe bochten waren de Hollanders ook niet onbekend. De Hollanders reden in tegenstelling tot de Friezen in de negentiende eeuw op een baan in de vorm van een langgerekt hoefijzer. Twee rechte, gescheiden banen met een redelijk scherp keerpunt, geen paal maar een scherpe bocht. Overstappen in die scherpe bocht was niet goed mogelijk. Bij de start stond meestal een kleedhok, vooral voor de dames die hun bovenkleding aflegden en in het wollen ondergoed over de baan scheerden. Daar kwamen uiteraard veel bezoekers op af. Overigens was het hoefijzer niet de enige standaard in Holland. De korte baan bestond er natuurlijk ook en Friese hardrijders werden regelmatig uitgenodigd om in Holland te komen rijden. Daar waren vaak aanzienlijke bedragen mee gemoeid.

Paulsen: veni, vidi, foetsie.

Vanaf 1880 gaan Britten en Nederlanders ook internationaal tegen elkaar rijden. Zij waren er bovendien bijzonder op gebrand om tegen de befaamde Noorse hardrijder Axel Paulsen te rijden. Hij had zichzelf

immers al uitgeroepen tot wereldkampioen (wat hij *de facto* ook was). Paulsen werd daarom in 1885 uitgedaagd om in Friesland uit te komen tegen de Britten en de Nederlanders. Paulsen, kwam, zag en vertrok. In Leeuwarden was namelijk een baan met een heel scherpe bocht geprepareerd (een hoefijzer) en dat was zeer tegen de zin van Paulsen die zich diep beledigd voelde. Paulsen eiste een baan met twee ruime bochten, zoals hij gewend was in Noorwegen (toen nog deel van het koninkrijk Zweden). Het kampioenschap eindigde in een knallende ruzie over de vorm van de baan. De Hollanders noemden Paulsen een lafaard (een kojun) en Paulsen daagde op zijn beurt elke Hollander en Brit uit om op een ovaal tegen hem te rijden om het niet misselijke bedrag van 50 Engelse pond. Niemand nam de uitdaging aan en Paulsen nam de boot terug naar Noorwegen zonder zijn schaatsen uit de tas te hebben gehaald.

De elite ging eind negentiende eeuw vaker op ovale banen rijden, terwijl de professionals op hun korte banen, soms met een scherpe bocht, bleven rijden. In de strenge winter van 1890/91 was er in Heerenveen een groot open Nederlands kampioenschap. De amateurs reden op hun ovale baan met een lengte van anderhalve mijl. De professionals reden op een hoefijzer dat volledig geïntegreerd was in het ovaal. Zij maakten gebruik van een van de twee bochten op het ovaal en reden daarna diagonaal weer terug naar het startpunt. De amateurs waren de heren van stand, die graag het rijden om geldbedragen uit de sport wilden bannen. De professionals wilden echter deze belangrijke bijverdienste niet opgeven. Voor hen werd een oplossing bedacht in de vorm van reiskostenvergoedingen en

beurzen. Dat systeem maakte het voor de sportbonden acceptabel om de professional toe te laten op internationale kampioenschappen. Zij konden in feite ook niet veel anders, omdat de professionals veruit de beste rijders waren en de landen uiteraard hun beste rijders internationaal wilden laten uitkomen. De Brit James Smart won het open kampioenschap in Heerenveen bij de professionals.

De professionals, de broodrijders, bleven nog lang op korte banen rijden, vooral in Friesland. Zij weigerden hun beroepsstatus op te geven en het rijden op een ovale baan, onder een amateur-ideaal dat hen vreemd was, stond ze al helemaal niet aan. De Friese Ijsbond was voor de oorlog aanzienlijk groter dan de KNSB! Pas in de jaren vijftig en zestig gaven de broodrijders de professionele status op, toen zij inzagen dat er veel meer eer te behalen was op de lange baan. Daar konden ze ook internationaal rijden. De korte baan was eigenlijk alleen nog in Friesland te vinden en dan ook alleen nog als er natuurijs was. Op de langebaan kon je de hele winter op kunstijs rijden. Nu is het rijden op de korte baan een folkloristisch evenement geworden, zij het dat het wel veel spektakel biedt aan de toeschouwers, die ooit met duizenden tegelijk naar de wedstrijden kwamen kijken.

Bronnen:

- Alvaarsma (Boelardus van Boelens), 'De Winter in drie zangen', in: *De Honingbije* (Leeuwarden 1749)
 Heathcote, J.M. en C.G. Tebbutt, 'Skating', in: *The Badminton Library of sports and pastimes* (Londen 1885)
 Dohle, M en Kees van der Sluys, *De Blokjeslegger van Turijn* (Bussum 2006)

Nieuwsberichten en publicaties

Gerard van den Houten en Daniël Rewijk

Tussenstand

In februari 2007 is het eerste nummer van *Tussenstand* verschenen. Het journalistieke sportboek met veel aandacht voor sportgeschiedenis. Naast enkele 'vondsten' met betrekking tot het boksverbod in de jaren '20 en de Elfstedentocht bevat het 171 pagina's tellende boek ook sfeerverhalen en persoonlijke observaties. *Tussenstand* is onderdeel van het sportfonds van Uitgeverij 521. In het voorjaar van 2007 verschijnen ook nog *De beste Nederlandse sportverhalen* van Arthur van den Boogaard en *De Amerikaanse jaren van Johan Crujff* van de hand van Pieter van Os. Verwachting is dat de nieuwe sport-site van 521 www.521sport.nl in maart is gelanceerd. Tijdens de presentatie van het eerste nummer van *Tussenstand* in Amsterdam sprak redacteur Ad van Liempt over een nieuw televisieprogramma: 'Andere Tijden Sport'. Het draaiboek ligt al helemaal klaar. Het wachten is op toestemming van de beleidsmakers.

Karel Lotsy krijgt een biografie

Eén van Nederlands meest vooraanstaande sportbestuurders, Karel Lotsy, krijgt een biografie. Lotsy werd beroemd als begeleider van het Nederlands voetbalelftal in de jaren '30, dat hij met zijn *mental training* naar het Wereldkampioenschap van 1934 in Italië kreeg. Als jonge jongen woonde schrijver Frank van Kolfschooten dicht bij het terrein van VUC in Den Haag, waar de trainingsavonden onder Lotsy werden gehouden. Zijn vader vertelde hem over de ongekende prestaties die onder Lotsy werden behaald en zo was Van Kolfschooten's interesse voor "Karel de Kerel" gewekt. Als student filosofie aan de Vrije Universiteit maakte Van Kolfschooten de ophief mee over de naamstelling van de Karel Lotsylaan. Naar aanleiding van het proefschrift van André Swijntink (*In de pas, sport en lichamelijke opvoeding in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog*), waarin Lotsy's dubieuze rol tijdens de Duitse bezetting uitgebreid aan de orde kwam, werden vraagtekens

gezet bij dit eerbetoon aan Lotsy. Van Kolfschooten vond dit een overtrokken reactie, maar zijn interesse in Lotsy werd wel weer gevoed. In het werk over Lotsy komen zijn voornaamste interessegebieden (voetbal en het tijdsgewricht jaren dertig en veertig) samen met een lang gekoesterde wens nog eens een biografie te schrijven. Eind 2008 moet de biografie gereed zijn. Van Kolfschooten schreef eerder *De bal is niet rond: verrassende feiten over voetbal*, *De koningin van Plan Zuid: geschiedenissen uit de Beethovenstraat* en *Valse vooruitgang: bedrog in de Nederlandse wetenschap*.

Kampioenen van het volk in beeld

In de fototentoonstelling Kampioenen van het volk: de wereld van wielerklassiekers en kermiskoersen – van 6 maart tot en met 28 mei 2007 te zien in het Gemeentemuseum van Helmond gaat het niet om de overwinnaars, maar om de steeds weer terugkerende rituelen aan de zijkant van de wielerkoeers. Naast de 120 foto's van Vanfleteren (B), Stecolorum (B) en Van Belkom (NL) zijn er ook filmbeelden te bezichtigen. Adres: Kasteelplein 1 te Helmond. Voor meer informatie kunt u de site www.gemeentemuseumhelmond.nl bezoeken.

V.U.C. 100 jaar voetbalgeschiedenis

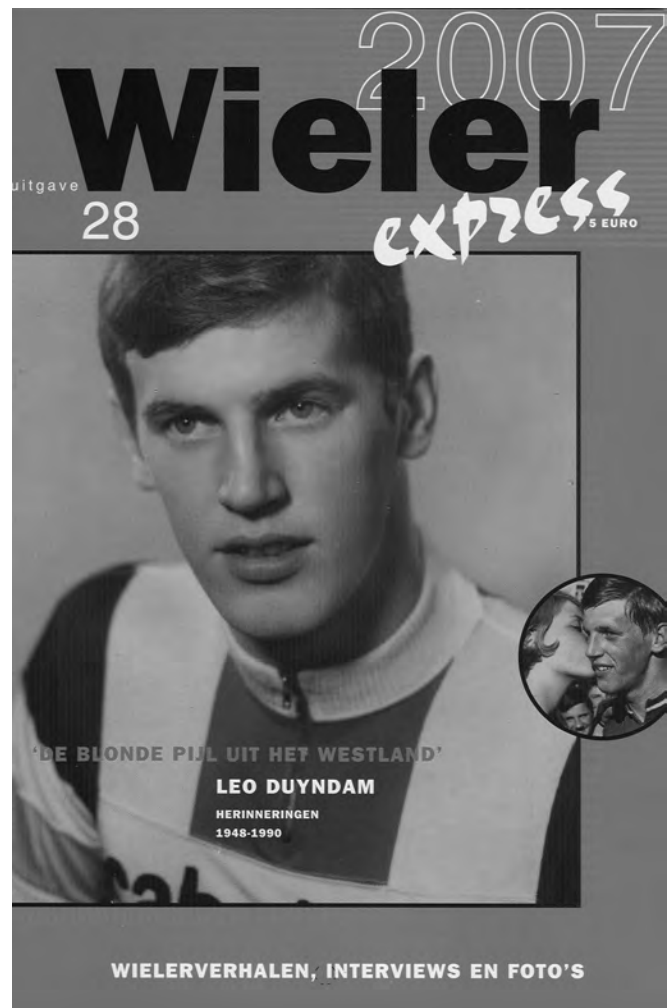
De Haagse voetbalclub V.U.C. heeft een zeer fraai sportarchief. Voor het toekomstig behoud van dit archief en ter voorbereiding van de viering van het 100-jarig bestaan van de vereniging heeft het bestuur van V.U.C. besloten de papieren, foto's, affiches en andere documenten op een veilige plaats onder te brengen. Het V.U.C.-archief wordt aan het Haags Gemeentearchief in bruikleen gegeven.

Belgische hulp

Heeft je plaatselijke vereniging een documentatiecentrum? Help je mee in het lokaal museum? Verzamelt je vereniging lokale archieven? Ben je een individuele verzamelaar? Noteer je getuigenissen van oudere dorpsgenoten? Dan werd je waarschijnlijk al eens geconfronteerd met materiële schade, plaatstekort of inventarisatieproblemen. Misschien wil je weten hoe je meer geld kunt krijgen voor je museum of hoe je meer bezoekers naar je collectie kunt lokken. Vanaf nu kun je met al je vragen terecht op een site van onze zuiderburen: www.helpdesklokaalerfgoed.be

Gemeentearchief Rotterdam viert 150-jarig bestaan

Het gemeentearchief Rotterdam viert dit jaar haar 150-jarig jubileum. Loco-burgemeester Jantine Kriens gaf, samen met oud-Feyenoorder Ben Wijnstekers, het start-

schot voor het jubileumjaar door de overdracht van het fotoproject *Match! 150 sporthelden*, 15 fotografen aan het gemeentearchief. Met *Match!* portretteerden vijftien hedendaagse fotografen vorig jaar op verrassende wijze ruim honderdvijftig van de grootste sporthelden in Rotterdam.

World Congress 2007

De International Society for the History of Physical Education and Sport (ISHPES) en de International Sociology of Sport Association (ISSA) organiseren van 31 juli tot en met 5 augustus 2007 het congres: "Sport in a Global World: Past, Present and Future" in Kopenhagen, Denemarken. Als rode draad loopt de historische ontwikkeling van de geglobaliseerde sport door het meerdaagse programma heen. Via de nieuwsberichten op www.desportwereld.nl kunt u meer informatie achterhalen.

Erfgoeddag in Belgisch Sportmonium

Op zondag 22 april van 10.00 uur tot 18.00 uur vindt in het Sportmonium een unieke beurs plaats. Wie zijn

die verzamelaars die vanuit hun liefde voor sport veel tijd en geld besteden aan een eigen "waardevolle" collectie? Wat verzamelen ze? En wat zijn de criteria die ze hanteren binnen hun verzameling? De toegeschreven waarde zo blijkt, kan sterk verschillen. De (ruil)beurs gunt de toeschouwer een blik op zeldzame collecties sporterfgoed van privé-verzamelaars.

De Elfstedentocht ging door

Met het crossmediaal project "De Elfstedentocht gaat door" heeft de VPRO de afgelopen maanden vele schaatsarten sneller doen kloppen. Met als klap op de vuurpijl maar liefst 1,2 miljoen televisiekijkers tijdens de uitzending "De Avond van de Elfstedentocht" op zondag 25 februari. Met medewerking van de Vereniging de Friesche Elf Steden, het Schaatsmuseum in Hindeloopen, de KNSB, Beeld en Geluid, de NPS en de VPRO hebben de webredacteurs Jurryt van de Vooren en Marnix Koolhaas alles overzichtelijk laten staan op <http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/31003606/>

Jaarverslag De Sportwereld 2006

Het jaarverslag van Stichting de Sportwereld verschijnt dit jaar in digitale vorm en wordt niet in een papieren versie verstuurd. Belangstellenden kunnen het document downloaden via de website www.desportwereld.nl

Publicaties

Baartse, Willem: *Toeval is logisch, Johan Cruijff van A tot Z* (BZZTôH, Den Haag 2007) 160 p.

Cupedo, Willem: *'Herensporters in Oranje in vervolgen tijden'* (Willem Cupedo, Rotterdam, 2006) 29 p. Verslagen van voetbalwedstrijden van het Nederlands elftal uit het begin van de twintigste eeuw.

Geuzendam, Dirk Jan ten, Allard Hoogland en Rob van Vuure: *Matten. Schaakverhalen.* (New In Chess, Alkmaar 2007-...) Verschijnt twee keer per jaar, met leesverhalen over schaken en schakers. Dus geen partijen, geen analyses, en slechts een enkel diagram.

Hart, Joop: *Geef mij maar natuurijs. Het bewogen schaatsleven van marathonkampioen Hans Pieterse.* (Uitgeverij Zijwaarts, Amsterdam 2007) 120 p., ill. Biografie van Hans Pieterse.

Ouwerkerk, Peter: *Op de Rotterdamse latten. Van Zesdaagse tot Six, 25 edities 1936-2007* (de Buitenspelers, Rotterdam 2006) 242 p., tab, ill., reg.

Schiweck, Ingo: *Kicken beim Feind? Der ganz alltägliche Friede hinter dem deutsch-niederländischen Fußballkrieg* (Maverix Verlag, 2006) 212 p. Portretten van spelers en trainers die de grens overtrokken en vaak, maar niet

altijd, zeer geliefd werden: Roy Makaay, Huub Stevens, Horst Blankenburg, Willi Lippens, Helmut Rahn, Rinus Michels en vele anderen.

Seelie, Huub en Pascale van Hoef: *35 jaar HCP* (Prinsenbeek 2006) 53 p., ill. Jubileumboek Hockey Club Prinsenbeek.

Verkamman, Matty en Taco van den Velde: *Oranje toen en nu, deel 6, 1953-1958, 2005/2006.* (De Buitenspelers, Kats, i.s.m. Voetbal International, 2006) 319 p., ill., reg.

Waterlander, Yme, *75 jaar zwemsport in Heerenveen, 1931-2006.* (Z.n. [HZ&PC], z.p. [Heerenveen] 2006) 88 p., ill.

Zevenbergen, Cees: *Rotterdam Sportstad Nr. 1* (Francis Productions, Rotterdam 2006) 112 p., ill.

Zomer, Jan: *Wielerepress 2007* (Jan Zomer, Zwanenburg 2007) 160 p. ill. vol. 28.

Tijdschriften / artikelen

'**Het Kroonjaar. Een jaar in het wiel van Karsten Kroon**' door Marije Randewijk in: *De Muur* (L.J. Veen, Amsterdam 2006) vol. 15 (november 2006) 128 p., ill.

'**Geschiedenis van Rondj de Port**' in: *Rondj de Port* (Nederlandse Beugel Bond, Heeze 2006) vol 25, nr. 3 (december 2006) p. 22.

'**SV Robin Hood 50 jaar - De leukste schietvereniging van Woerden en omgeving**' in: *Schietsport* (KNSA, Amersfoort 2006) vol. 117, nr. 10 (oktober 2006), p. 5-7.

'**Vierduizend jaar dammen**' in: *Het Damspel* (KNDB, Rheden 2006), vol. 98, nr. 5 (november 2006), p. 16-17.

'**Marathon historie in Groningen, 1915 1916. Wereldrecord Louwe Huizinga**' (G. Helsma, [Groningen] z.j. [2006]) 22 p., ill. Biografisch artikel over de atleet Louwe Huizinga.

'**Een major in golfgeschiedenis**' door Michiel Eijkman en Jan Kees van der Velden in: *GOLFjournaal* (Golf Media/Sanoma Men's Magazines, Amsterdam 2007). vol. 20 (februari). p. 12-15, vier afleveringen, in deel 1 de geschiedenis tot 1900.

'**De Hardloper. Maandblad van, voor en over hardlopers**' (Running Media, Sneek 2007-...) 72 p., 12 keer per jaar. Na het 0-nummer verscheen aflevering 1 (maart 2007) op 22 februari 2007.

Boekrecensies

Van Royal-tennisspelers ofwel kaatsende koningen

Pieter Breuker

Cees de Bondt, *Royal tennis in Renaissance Italy* (Turnhout 2006).

Kaatsen is eeuwenlang in grote delen van vooral Zuid- en West-Europa een vermaak van de adel geweest. Zo waren de prinsen van Oranje liefhebbers van het spel. Nederland heeft volgens Cees de Bondt minimaal vijftien adellijke kaatsbanen gehad. Daarvan zijn er nog drie min of meer in hun oorspronkelijke vorm bewaard gebleven, namelijk Kasteel Bergh in 's-Heerenberg, de kaatsbaan bij Huis ter Kleef in Haarlem en de kaatsbaan bij Kasteel Amerongen.ⁱ Andere landen waar de adel volop heeft gekeatst, zijn onder meer Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië. Over het laatste land heeft De Bondt vorig jaar een uitvoerige studie gepubliceerd: *Royal Tennis in Renaissance Italy*.ⁱⁱ Daar ga ik nu kort nader op in.

Rijk en informatief

Het is goed om vooraf vast te stellen dat waar wij de algemene term 'kaatsen' gebruiken, ook voor de oudste hier beoefende varianten, De Bondt over 'tennis' spreekt. De auteur had daarover beslist duidelijker moeten zijn: wie niet beter weet, legt ten onrechte geen enkel verband tussen deze studie en ons kaatsen, in vroeger tijden, maar ook nu.^{iv} 'Royal tennis' staat voor de Italiaanse kaatsvariant 'pallacorda' ('koordbal(spel)'). In De Bondt's beschrijving neemt Antonio Scaino's in 1555 verschenen *Trattato del giuoco della palla* een centrale plaats in.^v Diens in opdracht van Alfonso II d'Este, prins van Ferrara, geschreven tractaat kan worden beschouwd als het oudste (en tegelijk zeer uitvoerige) kaatsreglement. Het boek bevat overigens, geheel naar de aard van het werk en de geest van de tijd, ook talrijke moralistische en filosofische beschouwingen.

De Bondt's boek geeft primair een beschrijving van de kaatsbanen aan de Italiaanse Renaissance-hoven. Daarover handelen de hoofdstukken 4, 5, 7, 9, 10 en 11. De auteur heeft daarvoor veel onderzoek moeten ver-

Royal Tennis

Royal tennis dankt zijn naam aan zijn voorname beoefenaren. De term veranderde in *real tennis* nadat de Engelse major Walter Clopton Wingfield in 1874 het nu wereldwijd beoefende *lawn tennis* had ontwikkeld (dat overigens in hoge mate is gebaseerd op *royal tennis*). *Real tennis*, dat als enkel- of als dubbelspel kan worden gespeeld, is een met behulp van rackets in overdekte banen van ongeveer 30 meter lang x 10 meter breed x 7,5 meter hoog beoefend balspel. Het speelveld is verdeeld in een opslag- en een terugslaghelpt (*service* en *hazard side*), gescheiden door een net. De massieve, niet helemaal ronde bal wordt vanaf de vaste opslagplaats op de schuin aflopende dakhelft (de *penthouse*) geslagen, waarop hij minimaal eenmaal moet stuiten. De bal mag, na eerst ook nog een keer op de vloer te zijn gestuit, worden teruggeslagen.

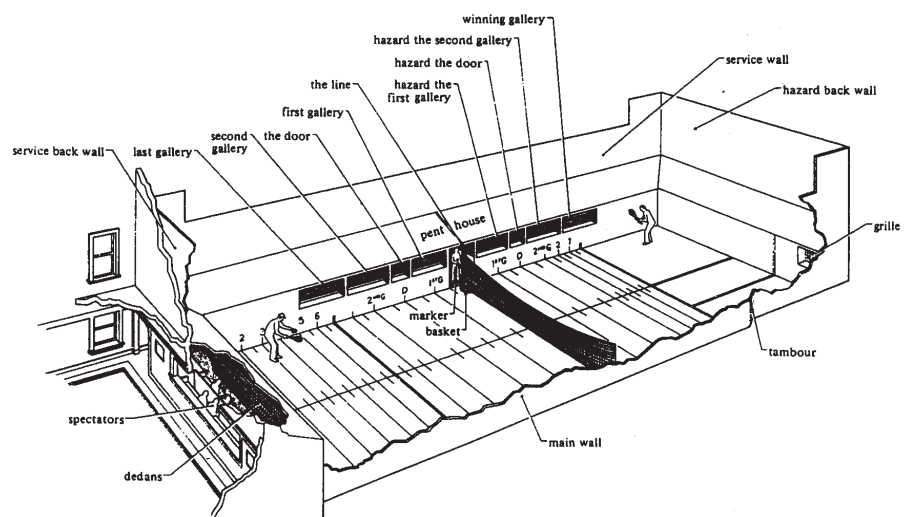
Spelers kunnen direct punten winnen door als serveerder de bal in de *grille* of in *winning gallery* in de terugslaghelpt te plaatsen en door als retourneerder de bal in de *dedans* aan de andere kant te slaan. Een andere veel voorkomende manier om directe winst te boeken zijn foutslagen van de tegenstander, bijvoorbeeld doordat die de bal in het net of buiten de baan plaatst. Een essentieel onderdeel van het spel zijn de kaatsen (*chases*), onbesliste slagen. Er kunnen, afhankelijk van de stand, één of twee kaatsen ontstaan. Hoe 'dieper' de kaats, dat wil zeggen hoe verder van het net, hoe beter. Na het slaan van de kaats(en) verwisselen de spelers van helft en daarmee van functie en wordt er om de kaats(en) gespeeld. Vier winnende slagen (15-30-45- (later 40)- 60) vormen een spel (*game*). Zes *games* maken een *set* en gewoonlijk is drie *sets* uit.ⁱⁱⁱ De overeenkomsten met (lawn) tennis, maar vooral met bepaalde, nog altijd beoefende kaatsvarianten in binnen- en buitenland, zijn groot.

richten, ook in archieven. Anders dan met name in Frankrijk, waar de door De Bondt beschreven kaatsvariant ook volop werd beoefend, is in Italië maar weinig onderzoek gedaan. Dankzij De Bondt krijgt de lezer informatie over het spel aan de hoven van bekende edellieden als bijvoorbeeld Federico da Montefeltro in Urbino, de Estes in Ferrara, de Gonzaga's in Mantova en de Medici's in Florence. In een afzonderlijk hoofdstuk (12) behandelt de schrijver het spel 'in papal Rome'. Er moeten volgens De Bondt 'hundreds of tennis courts' (p. VIII) in Italië zijn geweest. In een bijlage geeft de schrijver een overzicht van de ruim honderd door hem achterhaalde kaatsbanen aan Italiaanse hoven (1430-1800). Die waren in Noord-Italië geconcentreerd. Geen daarvan is in zijn originele vorm bewaard gebleven. Toch kost het soms weinig moeite om een beeld van het spel en de hele entourage te krijgen. In de uitgestrekte, fraai aangelegde tuin van de schitterende Medici-villa in Poggio a Caiano nabij Florence staat nog steeds een voormalige kaatsbaan, zij het niet de originele. Met enige fantasie zie je hier de Medici's en hun gasten spelen. Nadat het verval al een eeuw eerder was ingezet, was het spel rond 1800 grotendeels verdwenen aan de Italiaanse hoven. De schrijver verdient veel lof voor dit deel van zijn boek, niet alleen vanwege zijn pionierswerk, maar ook omdat hij zijn beschrijving in de context van de Italiaanse Renaissance-cultuur plaatst. In dat opzicht is het boek ook voor niet-kaatsliefhebbers de moeite waard. De Bondt heeft verder een scherp oog voor de inrichting van de adellijke kaatsbanen (het onderwerp komt regelmatig aan de orde en hoofdstuk 8 is er helemaal aan gewijd). Boeiend zijn ook het hoofdstuk over kaatsbanen die naderhand als theater werden gebruikt (13) en dat over kaatsen in de (schilder)kunst (14). Door zijn grote kennis van het spel is de auteur in staat nieuwe kunst-historische interpretaties te geven, bijvoorbeeld van een schilderij uit de school van de wereldberoemde Caravaggio (1573-1610).

Een enkele kritische noot

De inleidende hoofdstukken behandelen, naast een introductie van het onderwerp (1), respectievelijk het balspel in de klassieke oudheid (2), de oorsprong van het kaatsen (3) en de oorsprong van de *Royal Game of Tennis* (4). Op dit deel van het boek valt het een en ander af te dingen. Ik beperk me tot een enkel hoofdpunt. De auteur legt, op gezag van Antonio Scaino, al te gemakkelijk een direct verband tussen de balspelen in de Griekse en Romeinse oudheid en de door hem beschreven varianten. Aangaande de uiteenlopende visies van Heiner Gillmeister en Roger Morgan over de oorsprong van het kaatsen kiest hij zonder duidelijke argumentatie voor de zienswijze van de laatste (wellicht omdat Morgan, heel verleidelijk, de mogelijkheid openlaat dat het kaatsen 'in the streets of late-medieval Italian cities' (p. 25) is ontstaan in plaats van in Noord-Franse kloosterhoven, zoals Gillmeister (naar mijn mening op grond van goede argumenten) zegt?). Het zou verder verhelderend zijn geweest als De Bondt zijn bevindingen van het kaatsen aan Italiaanse hoven in een bredere Europese context had geplaatst. Daarbij zou met name de rol van Frankrijk, die nu zijdelings aan de orde komt, een veel prominentere plaats moeten innemen. De schrijver gaat in zijn overigens prijzenswaardige enthousiasme over zijn onderwerp ook wel eens te ver. Zo stelt hij (p. 5) dat 'the royal game of tennis [is] probably the first game that can be labelled with the term sport.' Die suggestie doet bepaald onrecht aan de (antieke) Olympische Spelen (in ieder geval vanaf 776 v. Chr. tot 394 n. Chr.). Soms ontbreken ook belangrijke bronnen. Ik beperk me tot één voorbeeld. De auteur behandelt regelmatig het aan *royal tennis* verwante, ook door Scaino beschreven *ballone*, maar hij noemt de belangrijkste, zeer goed gedocumenteerde Italiaanse studie daarover niet.^{vi} Maar deze kritische opmerkingen laten mijn grote waardering voor De Bondt's diepgravende studie onverlet. *Royal Tennis in Renaissance Italy* is verzorgd uitgegeven en met 16

Dwarsdoorsnede van een real-tennisbaan. Uit: Cees de Bondt, 'Heeft yemant lust met bal, of met reket te spelen...?' (Hilversum 1993), p. 153.

afbeeldingen in kleur en 137 in zwart-wit rijk geïllustreerd. De Bondt merkt in de proloog (p. VIII) op dat zijn boek (290 pp.) geen uitputtende behandeling van het onderwerp geeft. Het is waar: er moet nog veel 'groundwork' worden gedaan, maar de schrijver heeft met zijn bijna tien jaren varend onderzoek een belangrijke basis gelegd. Goed beschouwd is het opmerkelijk dat een Nederlander dit werk heeft moeten verrichten. Wie weet kan De Bondt's studie ook de Italianen zelf tot onderzoek naar de eigen kaatsgeschiedenis aanspooren.

Besluit

Vandaag de dag zijn er wereldwijd zo'n 7.000 beoefenaars van *real tennis*, bijna allemaal in Groot-Brittannië (23 clubs), de USA (9), Australië (5) en Frankrijk (3). Het is duidelijk: *real tennis* hoort daarmee tot de (zeer) kleine sporten. Nederland telt slechts een handvol enthousiaste spelers (onder wie de auteur van het hier besproken boek), maar die moeten voor het beoefenen van het spel bij gebrek aan een historische kaatsbaan hier te lande naar het buitenland (meestal Groot-Brittannië) uitwijken. De Nederlandse Real Tennis Bond (NRTB) doet al jaren veel moeite de kaatsbaan in Haarlem haar oorspronkelijke functie terug te geven. Het kunnen realiseren van die doelstelling is grotendeels een kwestie van geld. Het bestuur van de NRTB had eind 2006 kans gezien de voormalige Haarlemse kaatsbaan als een van de zestien door de Avro genomineerde Nederlandse monumenten mee te laten dingen naar de hoofdprijs van één miljoen euro, die ter beschikking was gesteld door de BankGiroLoterij. Jammer genoeg is de vorstelijke prijs aan de kaatsbaan voorbijgegaan: de Avro-kijkers hebben de voorkeur aan een ander monument gegeven. Het had misschien anders kunnen lopen als de Koninklijke Nederlandse Kaats Bond (ruim 15.000 leden) en de *Leeuwarder Courant* (met ongeveer 120.000 abonnees verreweg het grootste provinciale dagblad in Friesland) meer oog hadden gehad voor het bijzondere culturele erfgoed in Haarlem. Bond en krant zijn door het bestuur van de NRTB terecht gevraagd in het kader van de Avro-uitzendingen aandacht te schenken aan de kaatsbaan in Haarlem, maar beide hebben het laten afweten.^{vii}

i Cees de Bondt. *'Heeft yemant lust met bal, of met reket te spelen?'...: tennis in Nederland tussen 1500-1800* (Hilversum 1993) vooral p. 61-90.

ii Cees de Bondt. *Royal tennis in Renaissance Italy* (Turnhout 2006).

iii In theorie is het dus mogelijk om de partij in minimaal $4 \times 6 \times 3 = 72$ winnende slagen uit te maken. Dan moet de opslager geen fouten maken en er mogen geen kaatsen ontstaan. De praktijk is natuurlijk anders. Ter vergelijking: een (Friese) kaatspartij kan in minimaal 24 slagen worden beëindigd. Ik hoop in een ander ver-

- band op het tellen bij het kaatsen terug te komen.
- iv Zie over het gebruik van de termen 'tennissen' en 'kaatsen': Pieter Breuker. 'Twee kaatsvoorstellingen van Adriaen van de Venne'. In: *de Sportwereld*, nr. 41 (juli 2006), p. 9.
- v Voor een vertaling in het Engels zie: W. Kershaw en P.A. Negretti. *Trattato del giuoco della palla. Treatise of the Ball Game* (Londen 1984).
- vi Giancarlo Capici. *Sphaeristerium; il circo per il gioco del pallone I-II* (Z.p. [Rome] 1989). De schrijver had in die zeer rijke studie, naast uiteraard pallone, ook veel informatie kunnen vinden over andere Italiaanse kaatsvarianten en hun relatie met de Klassieke Oudheid en over het gebruik van de voormalige pallonebaan in Macerata (De Marken) als (onder meer) circusterrein en theater.
- vii De Kaatsbond heeft een dag ná de uitzending op 16 december 2006 waarin de kaatsbaan bij Haarlem werd genomineerd een kort berichtje over het onderwerp op zijn website geplaatst, de *Leeuwarder Courant* wilde helemaal geen aandacht aan het item schenken omdat het onvoldoende 'actualiteitswaarde' zou hebben. Zo blijft het Friese kaatsen in meer dan één betekenis een kleine sport.

Tennissterren voor en na het tv-tijdperk

Nico van Horn

Hans Pars, *Agter de stallen. Episodes uit het leven van de 's Gravenhaagsche Stadsrijschool* (Stichting Stadsrijschool Den Haag 2006, ISBN: 10-90-811329-1-1 én 13-978-90-811329-1-6)

Theo Bollerman en Ruud Paauw, *Vier enkels en één dubbel. De geschiedenis van Nederland in de Davis Cup* (Chevalier International, 2006, ISBN: 90-9020240-4)

Nooit geweten dat de manege annex Stadrijschool in Den Haag al tweehonderd jaar is. Je wordt als Amsterdammer volgegaten met verhalen over de manege aan de Overtoom, maar die manege is een nieuwkomer vergeleken bij de manege in Den Haag. In de laatste weken van 2006 verscheen een boek van Hans Pars: *Agter de stallen. Episodes uit het leven van de 's Gravenhaagsche Stadsrijschool*. Een boek met een goede bronvermelding, fraaie foto's en afbeeldingen en gebaseerd op origineel archiefonderzoek. Zo hoort het! Er staan mooie verhalen in over mevrouw Tack, de legendarische leidster van na de oorlog, en over Charles Pahud de Mortanges en over andere Haagse hotemetoten. Het onderwerp balanceert op de rand van sport en vermaak, maar mag in een boekenkast over Den Haag, de paardensport of vrijetijdsbesteding niet ontbreken. Kortom, waarom hebben ze Hans Pars niet bij het rampenproject over Duindigt betrokken?

Nog een aanrader, we zijn mild en soepel deze keer, geheel in de geest van het nieuwe regeerakkoord. Is het boek van Pars 92 pagina's dik, het volgende telt er maar liefst 240. Theo Bollerman en Ruud Paauw schreven

Vier enkels en één dubbel. De geschiedenis van Nederland in de Davis Cup. Verlucht met foto's, tabellen, statistieken, een redelijke literatuuropgave en zwaar in de hand liggend. Breng nooit een gedenkboek uit, moeten tennisliefhebbers hebben gedacht, want zo ongeveer op het moment dat dit boek uitkwam werd Nederland uit de A-poule van de Daviscup gekegeld. De gouden jaren van het Nederlandse Daviscupteam, 1991 tot 2006, gedragen door de coach Stan Franker, worden uitvoerig belicht aan de hand van verslagen en interviews, maar het boek is helaas te laat uitgekomen om de degradatie te kunnen behandelen. We zullen op een komende uitgave moeten wachten om achter de precieze redenen van de degradatie te komen. Lag het aan de soms verregaande inspraak van spelers bij trainers? Leefde Nederland eigenlijk boven zijn stand? Dat laatste lijkt niet helemaal waarschijnlijk want uit dit boek blijkt wel dat sinds 1920 Nederland steeds geprobeerd heeft bij de wereldtop te komen. Aanvankelijk amateuristisch, zoals voor de oorlog, daarna toenemend op keiharde professionele en commerciële manier zoals na de jaren zeventig, toen Nederland ook op grote publieke steun kon rekenen. Die factor mag je nooit uitschakelen.

Tennis is geëvolueerd van een elite-spelletje tot een harde en bij tijd en wijle uiterst commerciële sport. Gelukkig is tennis bijzonder telegeniek en met een paar aansprekende tennissers in de Nederlandse top veroverde de sport de TV-schermen. Vóór de oorlog waren er ook al flamboyante tennissers zoals de grote Gerard Scheurleer, Timmer en Van Swol. Helaas was er toen nog geen TV, anders waren die namen bij het grote publiek ook wel bekend geraakt. De gouden jaren voor Nederland telden namen als Krajicek, Haarhuis, Schalken, Eltingh, Siemerink, Schapers en Sluiter. Hoewel dit boek chronologisch is opgebouwd, zitten

door de tekst heen uitgebreidere biografieën van veel spelers, met persoonlijke details en opmerkingen. Bollerman en Paauw dragen het boek tevens op aan de 75-jarige IC, dat is de club van alle Nederlandse internationals. Boeiend is te lezen hoe IC en de Tennisbond soms met elkaar overhoop liggen met desastreuze gevolgen voor de positie van het Nederlandse tennis. Lees bijvoorbeeld over het dramatische afscheid van wondercoach Franker. Verwijten worden door de auteurs niet met zoveel woorden gemaakt, ze zijn wel tussen de regels door te lezen en te vatten. De auteurs hebben veel doorgewerkt (zo te zien geen archieven, dat is toch weer jammer) en veel mensen gesproken, dit alles om een fraai boek te componeren. Waarin ook wel kritiek doorklinkt op soms dubieuze beslissingen van de leiding van het Nederlandse Daviscupteam, de tennissers zelf (sterallures) en de coaches. Belangrijk zijn en blijven een goede jeugdopleiding, geld, inzet, training en de bereidheid om af en toe wat lucratievere toernooien te laten schieten voor het minder commerciële Daviscuptoernooi. Regelmatig ontbreekt het daaraan en dat zou wel eens hebben kunnen bijdragen aan de degradatie van Nederland. Soms waren er persoonlijke tegenstellingen tussen spelers die een topformatie in de weg stonden. De teamgeest was niet altijd jofel. Kortom, zoals het nieuwe kabinet ons voorhoudt: 'We moeten het samen doen'. Wel eerst dit boek goed lezen hoor! Kost € 29,90.

Leren van het buitenland

Wilfred van Buuren

Martin Polley, *Sports History. A practical guide* (Palgrave MacMillan, Basingstroke/New York 2007) paperback, 186 p. ill., lit.opg., reg. € 27,40. ISBN: 978-1-4039-4075-9.

In onderwijsinstellingen over de hele wereld heeft de wetenschappelijke studie van sport zich vanaf 1960 stormachtig ontwikkeld van een aanhangsel van Lichamelijke Opvoeding tot een volwaardige academische discipline met eigen diploma's, professionele netwerken, eigen publicaties en congressen. Dit geldt vooral voor het Angelsaksische deel van de wereld. Historici op universiteiten negeerden lange tijd het onderwerp sport. Ook hier zien we de laatste decennia een omslag: de invloed van sportsceptici onder de geschiedkundigen neemt af, er is sprake van een groeiende erkenning van sportgeschiedenis in de academische wereld. En ook hier lopen Engeland, Amerika en Australië voorop.

Het vak sportgeschiedenis heeft zich inmiddels zover ontwikkeld dat er aparte handboeken voor deze subdiscipline verschijnen. Zoals recent *The Field. Truth and Fiction in Sports History* (Routledge, 2005) van de Nieuw-Zeelander Douglas Booth, dat op een diepgaande manier de methodologie van het vak ontvouwt. Het werk van Booth heeft een sterk theoretische en filosofische invalshoek. Het boek van Martin Polley behandelt eveneens de kernideeën en methodes van het vak sportgeschiedenis, maar biedt bovendien praktische oefeningen en voorbeelden. De auteur heeft een goede achtergrond voor het schrijven van zo'n handboek: hij doceert het vak Sport aan de Universiteit van Southampton en schreef eerder *Moving the Goalposts. A History of Sport and Society since 1945* (1998). Bovendien was hij redacteur van het vijfdelige *The History of Sport in Britain, 1880-1914* (2004). In thematische hoofdstukken behandelt Polley kernvragen als: Waarom is het bestuderen van sporthistorie zinnig? Welke primaire bronnen gebruiken sporthistorici? en Hoe zet je eigen sporthistorisch onderzoek op?

Het verleden in het heden

Uit het hoofdstuk met de mooie titel *The Presence of the Past in Contemporary Sport* licht ik twee onderwerpen om te laten zien hoe Polley te werk gaat. In dit hoofdstuk gaat het over het belang van het verleden voor de huidige sport. Polley beargumenteert dat de huidige sport een produkt van het verleden is. Het verleden is geen dood materiaal maar het doordringt de hedendaagse sportpraktijk. Dat blijkt bijvoorbeeld uit namen. Waarom heten zoveel Engelse voetbalclubs *Wanderers* en *Rovers*? Die namen verwijzen naar de explosieve groei van clubs zonder permanente locatie in de Victoriaanse tijd. *Arsenal* houdt de traditie van de oprichting in 1886 in Woolwich Arsenal (arsenaal, een wapenfabriek) in Zuid-Londen levend. In het clubembleem staat nog altijd een kanon afgebeeld en ook de bijnaam *Gunners* verwijst naar de historie van de club. Met behulp van dergelijke fijne voorbeelden geeft Polley argumenten ter legitimatie van zoiets abstracts als het belang van sportgeschiedenis als historische discipline, zonder dat het saai wordt.

Sportief erfgoed is een ander thema dat aan bod komt. Denk hierbij aan behoud en restauratie van sportaccommodaties, het oprichten van standbeelden en het vernoemen van straatnamen en stadionnamen naar sportmensen uit het verleden. Sport is in toenemende mate ook terug te vinden in musea. Dit blijkt vooral uit de wereldwijde groei van het aantal gespecialiseerde sportmusea gewijd aan een bepaalde tak van sport (zoals de *National Baseball Hall of Fame* in Cooperstown,

New York of het *Kaatsmuseum* in Franeker). Aan deze musealiseringstrend ligt de veronderstelling ten grondslag dat het sportieve verleden, zowel de voorwerpen in de vitrines als de herinneringen en verhalen die dergelijke artefacten kunnen oproepen, niet zomaar mag verdwijnen. Over deze musealiseringstrend werpt Polley een aantal fundamentele vragen op: Wie bepaalt welk deel van het sportieve verleden een museale status krijgt? Wat zou de verhouding moeten zijn tussen musea, particuliere verzamelaars, veilinghuizen en (de familie van) de sportman of vrouw? Hoe kunnen in een sportmuseum de belangen van commercie, gemeenschap en onderzoekers samenkomen? Kan het geld voor sportmusea niet beter besteed worden aan de ontwikkeling van sport in de toekomst? Genoeg stof voor discussie. Wat voor standpunt iemand ook inneemt, niet te loochenen valt dat sport inmiddels ook in de museale wereld serieus genomen wordt. Een bewijs te meer voor de aanwezigheid van het sportieve verleden in onze huidige cultuur.

Angelsaksische oriëntatie

Dit handboek is primair bedoeld voor studenten en vooral gericht op de Engelse en Amerikaanse markt. Is dat een bezwaar voor de Nederlandse lezer? Eigenlijk niet. De enige keer dat Polley een voorbeeld aanhaalt uit de Nederlandse sportgeschiedenis gaat hij in de fout. Hij plaatst het standbeeld van Fanny Blankers-Koen abusievelijk in Amsterdam. Dat moet Rotterdam zijn (en binnenkort komt er nog een standbeeld bij in Hengelo). De voorbeelden die Polley geeft kan de Nederlandse lezer met enige inventiviteit vertalen naar de Nederlandse situatie. Neem de naamgeving van voetbalclubs. Waarom hebben zoveel voetbalclubs in Nederland *F.C.* als voorvoegsel? Dit *Football Club* verwijst naar de Engelse oorsprong van de voetbalsport. Of denk aan vaak voorkomende clubnamen als *Heracles*, *Sparta of Excelsior* die duiden op de hoge status van de Griekse-Romeinse cultuur in Nederland rond 1900.

Nederlandse studenten en docenten, promovendi en andere onderzoekers op het gebied van sportgeschiedenis kunnen hun voordeel doen met deze publicatie. Je vindt een schat aan verwijzingen naar vakliteratuur en nuttige websites (kijk bijvoorbeeld eens op de site van de *Amateur Athletic Foundation of Los Angeles*: www.aaflo.com, met in het digitale archief on-line-artikelen van toonaangevende historische sportbladen) en het brengt je op de hoogte van hoofdlijnen uit de internationale historiografie en debatten. Leren van het buitenland, wat willen we nog meer?

De Geschiedenis van de Nederlandse Tennis Literatuur, deel II: 1945-1980

Theo Bollermann

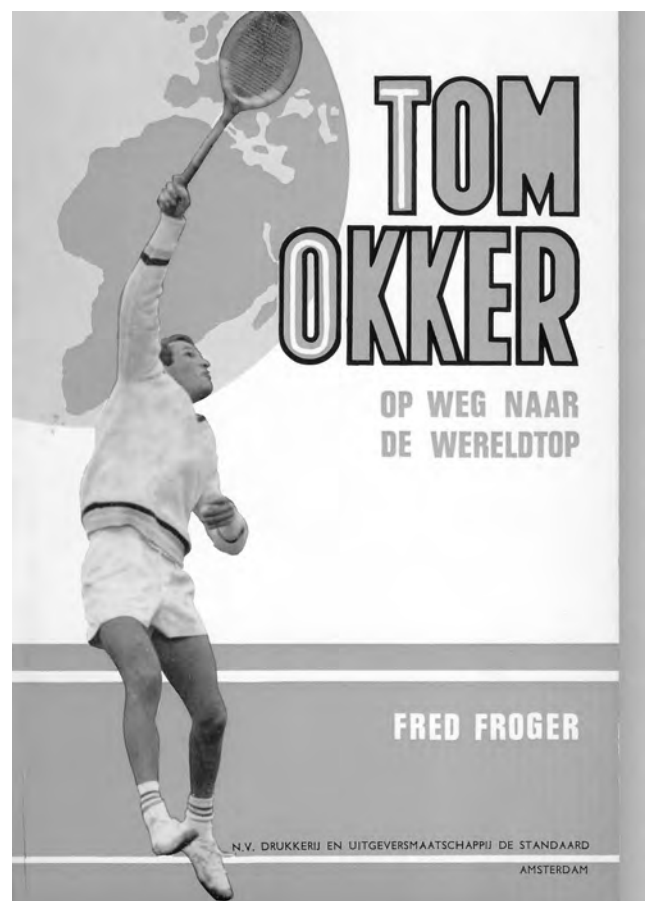
Magere naoorlogse jaren

In september 1944 voltooide de journalist M.J. Adriani Engels zijn boekwerk *Geschreven tennisportretten*, dat nog in het laatste oorlogsjaar verscheen bij J. J. Kuurstra, uitgever te Amsterdam. Daarin behandelt hij de 34 beste spelers en speelsters, die de wereld volgens hem had gekend in de periode tussen de beide wereldoorlogen. Suzanne Lenglen en Bill Tilden komen op de eerste plaats. Over allen schreef hij prettig leesbare en informatieve stukken. Maar wat het boek uniek maakt, is dat voor de eerste maal ook de Nederlandse topspelers beschreven worden. Van de 188 bladzijden zijn er weliswaar slechts 25 gegund aan Nederlanders. Jonkheer Christiaan (Kick) van Lennep en mr. Arthur (Thuur) Diemer Kool, die de eerste deelname van Nederland aan de Davis Cup in 1920 tot een groot succes maakten en beslist tot de Europese top gerekend werden. Natuurlijk besteedde hij ook aandacht aan Henk Timmer, die net een generatie later diezelfde positie ging bekleden en een decennium eigenhandig het Davis Cup team aan de nodige overwinningen hielp. Kea Bouman verdient ook een fraai verhaal; in 1927 had zij Roland Garros gewonnen. En de tweede dame in het rijtje is Madzy Rollin Couquerque, die op Wimbledon en in Parijs menigmaal diverse ronden wist te winnen.

Tenslotte komt de op 22 augustus 1914 geboren Hans van Swol aan de orde. Deze had in de Tweede Wereldoorlog ontzag afgedwongen door zich als één van de weinige sportlieden kritisch op te stellen tegenover de bezetter. Zo had hij op de nationale kampioenschappen herhaaldelijk de in de Nederlandse taal tellende scheidsrechter verbeterd door luid de verboden Engelse score te roepen. Ook had hij het bevel om het dubbelspel te spelen met Hughan naast zich neergelegd. Hughan was voor de oorlog zijn vriend, maar had zich na 1940 bij de N.S.B. aangesloten. Hierdoor was hij samen met enkele andere topspelers voor het leven geschorst door de tennisbond. Dit leidde er toe, dat zij in 1943 op een privé baan de onofficiële nationale kampioenschappen organiseerden, gewonnen door Van Swol. Hij schreef in totaal vijf officiële titels op zijn naam: één voor, twee tijdens en twee na de oorlog. Na

de oorlog werd hij vanzelfsprekend in ere hersteld en hij zou vele jaren lang de spil vormen van het Davis Cup team. Van Swol was de eerste jet-set tennisspeler van Nederland. Hij trouwde met één van de leidende operazangeressen in de wereld, Gré Brouwenstein. Gezien het feit dat hij één van de eerste Nederlandse revalidatie artsen was, kon hij goed zijn tijd indelen, en vaak met haar meereizen. Hij was Nederlandse eerste televisie dokter. Hij was later één van de eerste tenniscommentatoren op de televisie, samen met Willem O'Duys. Van Swol heeft zelf nooit over tennis geschreven, maar wel verscheen van zijn hand in 1963 het boek *Dokter, kijk eens naar mijn kindje* (Margriet, Speciale Pocket).

Eveneens vlak na de oorlog, maar zonder datering, verscheen het boekje *Tennis in zon en wind* door bondsfunctionaris L. J. Nienaber. Uitgegeven door C. A. J. van

Dishoek C.V. te Bussum stond op het voorblad van dit boekje het interessante credo 'Spelen om te winnen moet u nooit aan beginnen!'. Geschreven in Jip-en-Janneke taal *avant-la-lettre* was dit boekje duidelijk bedoeld als propaganda voor de beginnende speler.

De eerste schrijvende oefenmeester

In 1948 verscheen een beter boek, gericht op dezelfde doelgroep. Vanuit sociaal-cultureel oogpunt was dit een belangrijk boekje. Het was de eerste maal, dat een tennisleraar de pen greep om zijn inzichten aan een breder publiek kenbaar te maken. Tennisleraren stonden laag op de maatschappelijke ladder. Vaak waren zij eerst ballenjongen geweest om enkele centen op een dag te verdienen. Daardoor alleen al werd je beschouwd als professional. Van dat brandmerk kwam je nooit meer af. Je had twee soorten professionals. *Hors concours* waren het de Wimbledon winnaars, die hun faam te gelde gingen maken. Voor de oorlog waren dat mensen als Suzanne Lenglen en Bill Tilden, die als filmsterren vereerd werden. Het publiek vond het wat mooi, maar menig bestuurder ergerde zich aan dit verschijnsel. In 1947 werd Jack Kramer professional en zou als organisator tot 1968 dit aspect van de tennissport domineren met een zeer klein groepje cracks. Professionals mochten zich niet meten met amateurs, hoewel er bij de laatstgenoemden onder tafel ook vaak veel geld van hand wisselde. Dit verschijnsel werd *shamateurism* genoemd. In 1968 besloot het toernooi van Wimbledon voor het allereerst professionals toe te laten en zodoende de bijna een eeuw durende ban te breken. De tweede groep professionals stond beduidend lager in aanzien. Dat waren alle anderen die geld verdienden aan de nobele tennissport zonder beroemd te zijn. Als een ballenjongen tennis erg leuk vond, en hij had er enig talent voor, dan kon hij tennisleraar worden. Om hun rechtspositie enigszins te beschermen hadden de tennisleraren in 1929 's lands eerste sportvakbond opgericht, de Vereniging Nederlandse Tennis Oefenmeesters. Zo kon een lestarief van fl 2,50 worden vastgelegd. Voor meervoudig kampioen bij de tennisleraren, de Hagenaar Wim Hemmes, was de tijd rijp een volgende stap te maken. Zijn leerboek *Tennis op en om de baan* werd uitgegeven bij Ad. M.C. Stok te Den Haag, en bevatte vele foto's, waarvan sommige wel erg onscherp. Dat maakte het leerzaam effect er niet minder om. Menig tennisser was erg verheugd met de inzichtelijke tips. In 1950 werd Hemmes' zoon geboren, Fred. Deze zou achtereenvolgens enkele malen nationaal kampioen, Davis Cup speler en bondscoach worden.

Niveau Monaco

In de daaropvolgende periode verschijnen alleen nog maar uitgaven van de K.N.L.T.B. In 1949, onder redactie van D. Croll, verscheen het jubileumnummer van het blad *Lawn Tennis*: "De Gouden Tennisbond van 1899 – 1949". Het is een keurige samenvatting van de hoogtepunten. Tevens verschenen met de regelmaat van de klok spelregelboekjes en kleinere propagandageschriftjes. Een uitzondering is het jubileumboekje van tennisvereniging "Woburnpark, 1917 – 1957" te Vught. In 1958 verschijnt bijvoorbeeld de derde druk van Vreedenburgh's *Begin uw tennis goed*, en in 1959 bewerkt Van de Wall voor de vijfde maal zijn boekje *Lawn tennis*.

Het is een magere periode, te wijten aan het uitblijven van internationaal succes. Nederland is weggezakt naar het niveau van Noorwegen, Monaco en Luxemburg. Maar dan is er licht aan het eind van de tunnel. Het Bondsbestuur krijgt door, dat men elders in de wereld het geheel anders aanpakt dan op de vaderlandse wijze, die wordt gekenschetst door puur amateurisme in de betekenis van klungeligheid. Er wordt over gedelibereerd hoe dat moet worden aangepakt, maar het zal tot aan het begin van de zestiger jaren duren alvorens het gepraat omgezet wordt in daden. Bij de dames wordt een groepje gevormd, die onder leiding van de K.N.L.T.B. de wereld zal afreizen. Zij krijgen een dermate lage onkostenvergoeding, dat Trudy Groenman, de meest getalenteerde speelster van allemaal, zelfs onderdak moest zoeken bij het Leger des Heils als ze in Nederland vertoefde. Dit armoedig bestaan was voor haar dan ook een reden om te stoppen. Met Tom Okker loopt het beter af.

Met Tom Okker naar de wereldtop

In 1965 besluit de Haagse tennisjournalist Fred Froger ('Hier is Fred Froger voor de AVRO in Parijs. Het regende vandaag op Roland Garros, en er werden geen partijen verspeeld. Dit was Fred Froger voor de AVRO in Parijs.') een boekje te wijden aan de grote successen van Tom Okker: *Tom Okker op weg naar de wereldtop*. Het verschijnt in februari 1966 bij N.V. Drukkerij en Uitgeversmaatschappij De Standaard in Amsterdam en is razendsnel uitverkocht. Een tweede druk verschijnt in maart. Een citaat: 'Op 19 augustus (1962) kwam de gedenkwaardige finale, een strijd zoals wij die in ons land in geen jaren meer gekend hadden. Op een voor Nederland ongekend zomerse dag met 2500 bezoekers bonden de fel geladen knapen de kamp, die ook voor de t.v. werd uitgezonden, in volle concentratie aan. Willem Maris, vier jaar ouder dan Okker, was op zijn 18de jaar eenmaal landskampioen geweest ... Okker

was natuurlijk ook fel belust ... om Maris' prestatie ... te evenaren.' Maris zou met 7-5 in de vijfde set winnen, waarna hij afscheid van de tennissport nam om af te studeren en een carrière bij Philips na te streven.

Het succes van dit boekje was voor Okker zelf aanleiding om met hulp van de Leidse ambtenaar en parttime tennisjournalist mr. Frank Bonte zelf een boek te vervaardigen. In datzelfde jaar verscheen *Tennis!* door Tom Okker, uitgegeven door N.V. Uitgeverij Meander te Oegstgeest. Voor zover een Nederlands tennisboek uit die tijd een klassieker genoemd kan worden, kan deze eretitel worden toegekend aan dit boek. Okker beschrijft tot in detail het verloop van zijn belangrijkste wedstrijden, zijn denkwijze en zijn gevoelsleven. Zijn daaruit af te leiden aandacht voor detail maakte hem waarschijnlijk tot de grote topsporter, die hij was. Hij besteedde grote aandacht aan zijn voedsel, een thema, waar tot dan toe in Nederland voornamelijk geringschattend over gedaan werd. Zijn hoogste positie op de wereldranglijst was nummer drie in 1969, hoger dan Richard Krajicek ooit heeft gestaan. In 1970 verscheen wederom een boek van de hand van Tom Okker.

Ditmaal was het een instructieboek voor beginners en gevorderden *Tennis met Tom* geheten. Zo levendig als zijn eerste boek was, zo saai was dit tweede. De foto's van Okker in actie vormen het interessantste onderdeel. In ditzelfde jaar verschijnt ook het boekje *Tennis-Nu*, wederom van de hand van Fred Froger. Categorie: overbodig.

De jaren zeventig

Het Nederlandse tennis verkeert nog steeds in tweespalt: "Moet je je nu alleen maar met tennis bezig houden?" "Nee toch, denk aan je maatschappelijke carrière!" Louk Sanders wint acht maal de Nederlandse kampioenstitel, maar wordt pas professional na afronding van zijn economiestudie. Met een matige begeleiding weet hij nog de 78ste positie op de wereldranglijst te bereiken. Onvoldoende aanleiding voor een boek dus. Er is een feestelijke gebeurtenis nodig voor de publicatie van een historisch interessant vaderlands tennisboek. In 1974 bestaat de K.N.L.T.B. 75 jaar. Uitgeverij Luitingh te Laren verzorgt een reeks boeken *ABC voor de ...-sport*. Dit jaar is een geschikt jaar om zo'n boek voor de tennissport in de reeks op te nemen. Hoofdredacteur van *Lawn Tennis* Hans de Bie wordt door de K.N.L.T.B. aangezocht om dit standaardwerk te schrijven. Dat de Bond de opdrachtgever is, blijkt ook uit de korte biografieën van belangrijke tennisfiguren, waarin behalve de spelers en speelsters ook vele onbekende bondsbestuurders figureren. Het is een zeer nuttig boek, dat heden ten dage zeker als verdienstelijk naslagwerk gebruikt kan worden. Curieus is echter de grote blunder betreffende de vermelding, waar Nederlands eerste Davis Cup wedstrijd gehouden zou zijn. In het *ABC* staat, dat dit op Aruba zou hebben plaatsgevonden. Vermakelijk! Hoe kom je erop! Vermoedelijk heeft De Bie een onduidelijk handschrift en dat zal de typograaf hebben verleid Arnhem te verbasteren.

Een tweede vaderlandse tennisleraar met schrijversambities is Louis Firet. Hij zal diverse boeken publiceren. Het eerste is het instructieboek *Tennis?*, dat verschijnt in 1977. In 1979 verschijnt tevens het jubileumboek van de Vereniging van Nederlandse Tennisleraren, de nieuwe naam van de V.T.O.N.

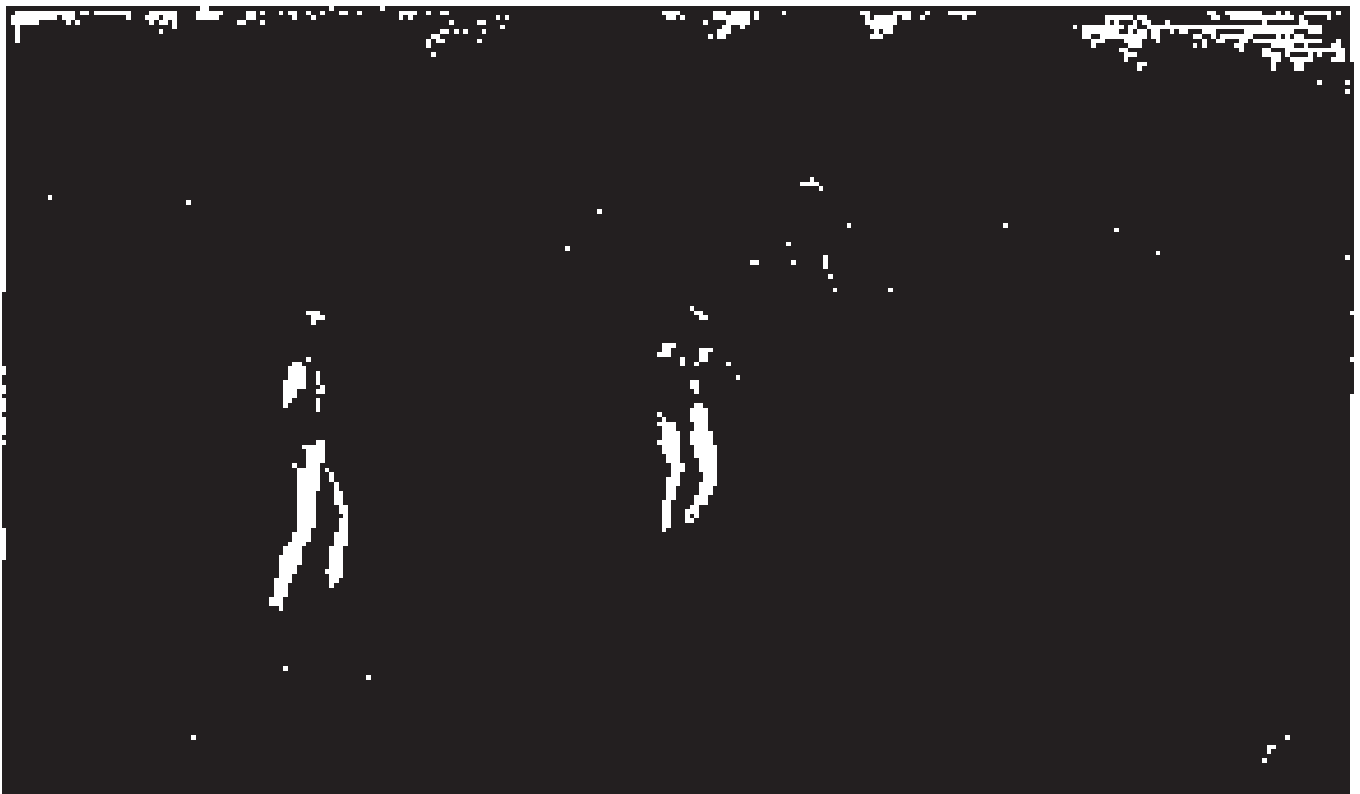
Jubileumboeken

Enkele jubileumboeken verschijnen in dit decennium. In 1976 publiceert de Wassenaarse omnisportvereniging De Kieviten een boek over het 50-jarig bestaan. Maar het belangrijkste jubileumboek uit deze periode is dat van H.L.T.C. Leimonias, dat in 1978 verschijnt ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan. Het boek is

samengesteld door drs. Hans van de Weg en drs. Ans de Graaf. Aangezien de geschiedenis van deze Haagse club terug gaat naar de eerste jaren van het tennis in Nederland, kan deze geschiedschrijving tevens beschouwd worden als een belangrijke informatiebron voor de geschiedenis van het Nederlandse tennis in het algemeen. Echter, een kanttekening is op zijn plaats. De samenstellers waren dermate betrokken bij hun vereniging, dat van een objectieve weergave helaas niet altijd sprake is. Over enkele minder positieve aspecten in het bestaan de club zwijgt de tekst. Leimonias deed op voorspraak van haar president Scheurleer decennia lang niet mee aan de landelijke competitie, wat tot grote interne onenigheid heeft geleid. Scheurleer vond de overigen te slecht en zijn club te goed; het Leimonias spelpeil zou er onder lijden. Ook over de vele conflicten tussen Scheurleer en de Leimonias topspelers Diemer Kool en Van Lennep staat hoegenaamd niets vermeld. De 200 leden tellende vereniging moet geleden hebben onder het ijzige klimaat dat heerste tussen deze drie personen, die erg vaak aanwezig waren op hun vereniging. Want de centrale bondstraining vond eveneens plaats op de banen van Leimonias.

In de jaren tachtig is een grote toename te zien van de vaderlandse tennisliteratuur. De "tennisboom" vindt plaats. Vele honderdduizenden beginnen met de ten-

nissport en er is grote behoefte aan meer leerboeken. Daarover en veel meer gaat deel III.

COLOFON

De Sportwereld is een uitgave van *Stichting de Sportwereld*.

Hoofdredactie

Daniël Rewijk

Medewerkers

Theo Bollerman, Pieter Breuker, Wilfred van Buuren, Max Dohle, Nico van Horn, Gerard van den Houten, Daniël Rewijk

Redactieadres

Stichting de Sportwereld

Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam

E-mail: redactie@desportwereld.nl

Abonnementen

De Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers €20,00 studenten €15,00 instellingen €25,00. Zonder automatische incasso worden deze prijzen met €1,- verhoogd. U kunt abonnee worden door het Reactieformulier magazine op de website - onder de knop magazine - in te vullen en te verzenden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

STICHTING DE SPORTWERELD

Bestuur:

Nico van Horn (secretaris), Gerard van den Houten, Jan van der Putten (penningmeester), Theo Stevens, Sjoerd van Tiel (voorzitter).

Projectcoördinator:

Wilfred van Buuren. Projectmedewerker: Peter Los.

Webmaster:

Gerard van den Houten
info@desportwereld.nl

**SURF NAAR DE WEBSITE
VAN MAGAZINE
DE SPORTWERELD**

WWW.DESPORTWERELD.NL